

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Obecná škola Kostomlaty nad Labem v 19. století a 1. čtvrtině 20. století

General school Kostomlaty

David Král

Vedoucí práce: Mgr. Tomáš Mikeska
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání – Německý jazyk se
zaměřením na vzdělávání

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Obecná škola Kostomlaty nad Labem v 19. století a 1. čtvrtině 20. století vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 14. července 2017

.....

podpis

Touto cestou bych chtěl poděkovat vedoucímu mé práce Mgr. Tomáši Mikeskovi za jeho vedení a trpělivost při tvorbě této práce. Můj dík patří také pracovníkům Státního okresního archivu Nymburk za jejich ochotu a rady při hledání archivních materiálů.

ANOTACE

Cílem této bakalářské práce je popis vývoje Obecné školy v Kostomlatech nad Labem v 19. století do první čtvrtiny 20. století. V práci je nastíněn vývoj zázemí obecné školy a vývoj počtu žáků na škole ve sledovaném období. Práce se zabývá chodem školy během významných dnů a vlivu nemocí na chod školy. Velká část práce je věnována vlivu první světové války na chod kostomlatské obecné školy i na vliv první války na školství v Čechách celkově. Práce se také zabývá vývojem zákonných úprav týkající se obecného školství v habsburské monarchii a posléze i v období po založení Československa.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kostomlaty nad Labem, obecné školství, Rakousko-Uhersko, Československo, první světová válka

ANNOTATION

The aim of this bachelor thesis is to describe the development of the General school in Kostomlaty nad Labem in the 19th century until the first quarter of the 20th century. The development of the school facilities and the number of pupils is outlined within the analysed time period. The thesis focuses on the operation of the school during significant events as well as on the influence of illnesses on it. A considerable part of the thesis focuses on the impact of the First World War on the school and on the Bohemian education system in general. The thesis deals with the development of the General Education Law in the Habsburg monarchy as well as after the establishment of the independent Czechoslovakia.

KEYWORDS

Kostomlaty nad Labem, general school sytem, Austria-Hungary, Czechoslovakia, First World War

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Obecné školství v Čechách	7
3	Obecná škola v Kostomlatech	15
3.1	Učitelství sbor	15
3.2	Zázemí školy	20
3.3	Proměna počtu žáků na škole v Kostomlatech	23
4	Chod školy.....	25
3.1	Chod školy během významných dnů.....	26
3.2	Chod školy během smutečních dnů	34
3.3	Vliv první světové války na chod školy	37
3.4	Nemoci	51
5	Závěr.....	57
6	Seznam použitých informačních zdrojů.....	58
	Seznam použité literatury	58
	Seznam použitých pramenů.....	59

1 Úvod

Dodnes se v Kostomlatech nad Labem nachází škola, dnes to není obecná pětiletá obecná škola ale devítiletá základní škola. Stejně jako dříve i dnes jde o běžnou venkovskou školu, jakých je mnoho. Předkládaná práce se zabývá vývojem a kostomlatské školy v 19. století a první čtvrtině 20. století a zásahem významných událostí do jejího chodu v tomto období.

Práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se zabývá nejvýznamnějšími zákonnými úpravami obecného školství od Všeobecného školního řádu Marie Terezie až po tzv. Malý školský zákon z roku 1922.

Druhá kapitola se zabývá vývojem kostomlatské obecné školy ve sledovaném období. Zabývá se postavením školy v okolí, jsou v ní představeni řídicí učitelé školy, nastíněn vývoj zázemí školy a popsán vývoj počtu žáků na škole.

Závěrečná třetí a největší kapitola se zabývá chodem školy během významných dnů, zvláště pak během událostí, které se dotýkaly celého státu. Zvláštní pozornost je věnována vlivu první světové války na chod kostomlatské školy i jejímu vlivu na školy, učitelstvo a žactvo celkově. Závěr kapitoly je věnován nemocem, které se ve sledovaném období vyskytly na kostomlatské škole a tomu jestli se ve stejné době stejné nemoci nevyskytovaly i na jiné škole v okolí Kostomlat a tím i posouzení, jestli nešlo o rozšíření nemoci v širším okolí.

Co se týče primárních pramenů, tak práce nejvíce vychází ze školních kronik a oběžníků s výnosy okresní školní rady, bez těchto pramenů by práci nebylo možné napsat. Dalším důležitým pramenem byly osobní listy učitelů, které byly podkladem pro sepsání stručných životopisů řídicích učitelů na kostomlatské škole. Pro doplnění bylo použito i kostomlatských obecných kronik a inspekčních zpráv z provedených inspekcí. Významným sekundárním pramenem je kniha „Prameny k dějinám školství I.“ od Václava Kovaříčka, která poskytuje přepis zákonů významných zákonů, dokumentů a spisů z oblasti školství

Z odborné literatury byly nejcennějšími zdroji oba díly knihy „Vývoj a dnešní soustava školství“ od Otakara Kádnera a 4. díl knihy „Výchova a vzdělávání v českých dějinách“ od Růženy Váňové, Karla Rýdla a Josefa Valenty, které se zabývají vývojem nejen obecného školství v českých zemích. Důležitou knihou, zabývající se školstvím během první světové války, je kniha „Vše pro dítě!“ od Mileny Lenderové, Martiny Havířové a Tomáše Jiráňka.

2 Obecné školství v Čechách

Základy všeobecného vzdělávání byly v Čechách položeny za panování Marie Terezie, která pověřila zaháňského opata Johanna Ignaze von Felbigera, který měl zkušenosti z Pruska, kde dosáhl zavedení docházky od 5 do 12 let, vypracováním návrhu na organizaci elementárního školství v Habsburských zemích. 6. prosince 1774¹ byl Felbigerův návrh uznán jako zákon a vydán jako „Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen k. k. Erbländern“ (Všeobecný školní řád pro normální, hlavní a triviální školy ve všech císařských a královských dědičných zemích). Tento dělil školy na 3 druhy. Školy triviální měly být zakládány na farách (k nim mohly být založeny ještě školy v okolních obcích jako školy filiální) a měly 1 nebo 2 třídy. Učebními předměty byly čtení, psaní počítání, základy hospodaření (a ve městech ještě základy průmyslu) a nejdůležitějším předmětem bylo náboženství. Dívky se učily ještě šít a plést. Vyučovacím jazykem měl být jazyk mateřský. V krajských městech vznikaly školy hlavní, na kterých byla výuka oproti školám triviálním rozšířena o sloh, kreslení, geometrii a základy reálií a latiny. Hlavní školy měly 3 třídy a vyučovacím jazykem na nich byl v prvním ročníku mateřský jazyk od druhého už i němčina. Třetím druhem byly školy normální. Vznikaly v zemských městech a učivo bylo stejné jako na školách hlavních, bylo ovšem obsáhlejší. Měly 4 třídy a připravovaly žáky na praktický život nebo pro vstup na gymnázium. Tyto tři uvedené druhy škol nebyly na sebe navazující. Často se uvádí, že Marie Terezie zavedla povinnou školní docházku, to není úplně pravda, doslovné znění v dokumentu je: „*Rádi bychom viděli, aby rodičové svých dětí alespoň skrz 6 nebo 7 let ve školách nechali, kteréžto pak podle vůle a potřeby i dále navštěvovati mohou.*“² Docházka tedy nebyla povinná a bylo běžné, že děti byly od 9. roku částečně uvolňovány, aby se mohly pracovat,³ přesto už v roce 1790 v Čechách nějaký typ školy navštěvovalo přibližně 239 000 dětí.⁴ Problematické bylo finanční zajištění škol a učitelů, které sice mělo být zajištěno obci, ale v praxi to fungovalo tak, že učitelé a školy byli vydržováni příspěvkem vybranými od rodičů žáků, šlo o tzv. sobotáles, jehož vybírání bylo problematické (chudí lidé neměli peníze a bohatí se někdy

---

¹ SOMR M., Dějiny školství a pedagogiky, str. 153.

² VÁŇOVÁ, R., Vývoj počátečního školství v českých zemích, str. 32-33.

³ CACH J., Výchova a vzdělávání v českých dějinách II, str. 169.

⁴ VÁŇOVÁ, R., Vývoj počátečního školství v českých zemích, str. 34.

bránili přispívat i za chudinu). Učitelé si proto přivydělávali řemesly, hospodařením (pokud měli kde) nebo placenými pomocnými službami v kostele.⁵

Za vlády Josefa II. došlo k posílení centralizace státu a to se projevilo i v oblasti školství. Došlo k sjednocení všech prostředků pro financování škol do jednoho společného fondu. Čeština zůstala vyučovacím jazykem na triviálních školách a části hlavních už jen kvůli prosté existenci českého národa a došlo k potlačování latiny na úkor němčiny (například na vysokých školách a gymnáziích). Nešlo o diskriminaci ostatních jazyků, šlo o to, že němčina byla Josefem II. vnímána jako prvek centralizace politické a správní.⁶ Došlo také ke zesvětštění školství tím, že byli zavedeni krajští, kteří vykonávali vrchní dozor nad školami. Nekatolíkům bylo umožněno zakládat si vlastní školy. Všude směli vyučovat pouze učitelé, kteří prošli zkouškou.⁷

V roce 1805⁸ za vlády Františka II. bylo vydáno Politische Verfassung der deutschen Schulen in den K. auch K. K. deutschen Erbstaaten (Politické zřízení německých škol v císařských a také císařsko-královských německých dědičných zemích) označované spíš jen jako Schulkodex (Školský kodex), který předává dozor nad školami církvi. Státní úřady se už staraly jen o financování škol. Schulkodex částečně upravoval učivo. Normální školy byly nově nazývány vzornými školami hlavními a byly určeny pro vzdělávání budoucích učitelů. Učitel se stal úředníkem a měl tedy zajištěný pravidelný plat i když malý. Do něj se mu však počítaly i příjmy kostelní a příjmy ze školného. Učitelům bylo zakázáno hrát v hospodách a na svatbách, ale to bylo porušováno, protože hraní pro učitele znamenalo přilepšení si.⁹

V roce 1855¹⁰ byl uzavřen konkordát, kterým se školství dostalo do rukou katolické církve. Nad tím, co se ve škole učilo, měla církev dohled. Bod 1. článku V. pravil: „*Veškerou vyučování mládeže na veřejných i soukromých školách bude nauce církve katolické přiměřeno; biskupové jako vrchní pastýři, budou řídit náboženské vychování mládeže na*

---

⁵ CACH J., Výchova a vzdělávání v českých dějinách II., str. 177.

⁶ Tamtéž, str. 182-183.

⁷ KÁDNER O., Vývoj a dnešní soustava školství, str. 66.

⁸ CACH J., Výchova a vzdělávání v českých dějinách II., str. 193.

⁹ KÁDNER O., Vývoj a dnešní soustava školství I., 71-76.

¹⁰ VÁŇOVÁ, R., Vývoj počátečního školství v českých zemích, str. 58.

všech veřejných i soukromých školách a nad ním bdíti, aby v žádném předmětu vyučovacím nic nepřicházelo, co by se přičilo katolické víře a čistotě mravů.“¹¹ Byly zrušeny nábožensky smíšené školy, židé, pokud nemohli chodit do vlastních škol, směli chodit do katolických škol, ale museli sedět ve zvláštních lavicích a nesměli se stýkat s ostatními dětmi. Učitelské porady začínaly modlitbou a zpěvem církevních písní a učebnice musely být schváleny církví.¹²

Povinná školní docházka byla v Čechách zavedena 14. května 1869¹³, kdy byl v říšském parlamentu po několikaměsíčním jednání konečně schválen a vyhlášen tzv. Hasnerův zákon (někdy také nazýván jako květnový zákon nebo velký říšský zákon), jehož autorem byl tehdejší ministr kultu a vyučování Leopold Hasner a pracovníci jeho ministerstva profesor Adolf Beer a profesor Julius Glaser.¹⁴ Tento zákon zavedl povinnou osmiletou školní docházku pro děti od 6 do 14 let, což vyplývá z § 20 a 21. § 20 nařizuje rodičům posílat děti do školy a jeho znění je: „Rodičové nebo jejich zástupcové nemohou svých dítek nebo opatrovanců nechat bez vyučování na školách obecných předepsaného.“¹⁵ A § 21 určuje trvání této povinnosti: „Povinnost, choditi do školy, počíná od dokonaného 6. roku a trvá až do dokonaného roku 14. Žáci mohou vystoupiti ze školy teprve tehda, když umějí věci nejpotřebnější na školách obecných předepsané, totiž čísti, psáti a počítati. Na konci školního roku může okresní dozorstvo školní povoliti, aby žáci, kteří sice 14. rok věku svého ještě nedokonali, však v nejprve příštím půl roce jej dokonají, a kteří si učení na škole obecné předepsané úplně osvojili, byli ze školy propuštěni.“¹⁶ Dále zákon zavedl obecné a měšťanské školy, učitelské ústavy pro vzdělávání učitelů a stanovoval ekonomické a sociální zabezpečení učitelů. Veřejné školy byly určeny pro všechny děti bez náboženského rozdílu, zákon stanovoval i podmínky, za kterých musí být v obcích škola zřízena. Škola musela být

---

¹¹ KOVAŘÍČEK, V., Prameny k dějinám školství I., str. 86.

¹² KÁDNER O., Vývoj a dnešní soustava školství I., 97-98.

¹³ SOMR M., Dějiny školství a pedagogiky, str. 165.

¹⁴ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., Výchova a vzdělávání v českých dějinách. IV. díl – 1. svazek, str. 9-10.

¹⁵ KOVAŘÍČEK, V., Prameny k dějinám školství I., str. 94.

¹⁶ Tamtéž, str. 94.

zřízena pokud v okruhu půl míle bylo v pětiletém průměru více než 40 dětí.¹⁷ Důležité bylo také to, že zákon rozšířil obsah výuky na obecných školách z původního čtení, psaní, počítání a náboženství, § 3 nařizuje: „*Na každé škole obecné vyučováno buď alespoň těmito předměty: náboženství, jazyku, počtům, tomu, čeho nejvíce potřebí věděti z přírodovědy, ze zeměvědy a historie, zvláštní zřetel majíc k vlasti a ústavě vlastenecké, psaní, nauce o formách geometrických, zpěvu a tělocviku. Děvčata vyučována buďtež mimoto v ženských pracích ručních a v nauce o domácím hospodářství.*“¹⁸ Na měšťanských školách bylo předmětů více a neněmeckých měšťanských školách mělo být vyučováno tak německému jazyku. Měšťanské školy byly druhem obecné školy, lišily se jen rozšířenou výukou. Děti mohly navštěvovat buď na osmiletou obecnou nebo měšťanskou školu nebo pětiletou obecnou školu a poté pokračovat na měšťanské. Bylo také možné po 5. ročníku přestoupit na školu střední.¹⁹ Zákon tak měnil strukturu školství z roku 1774, která školy dělila na školy triviální, hlavní a normální.²⁰ V roce 1870²¹ byl k zákonu vydán školní a vyučovací řád pro školy obecné, který stanovoval základní pravidla pro chování dětí ve škole, povinnosti chování dětí a učitelů a zákaz tělesných trestů.²²

Hasnerův zákon z roku 1869 se dá považovat za vyústění událostí ve 2. polovině 60. let 19. století. Článek 17 ústavního zákona č. 142 tzv. prosincové ústavy zaručoval svobodu vyučování všem občanům. Přesné znění článku 17 je následující: „*Věda a učení jest svobodné. Každý občan státní má právo, ústavy vyučovací a vychovávací zřizovati a na nich vyučovati, když dle zákona prokáže, že jest k tomu způsobilým. Vyučování domácí není obmezeno. O vyučování náboženství ve školách přísluší péči míti církvi nebo společnosti náboženské, již se dotýče. Státu náleží ve příčině veškerého vyučování a vychovatelství právo*

---

¹⁷ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., *Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV. díl – 1. svazek.* 10-11.

¹⁸ KOVAŘÍČEK, V., *Prameny k dějinám školství I.*, str. 90.

¹⁹ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., *Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV. díl – 1. svazek.* Str. 10-13.

²⁰ Tamtéž, str. 6

²¹ SOMR M., *Dějiny školství a pedagogiky*, str. 166.

²² VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., *Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV. Díl – 1. svazek*, str. 12-13.

nejvyššího řízení a dozorství.“²³ Ústava také zaručovala rovná práva všem jazykům při vyučování.²⁴

Druhou událostí bylo schválení zákona na základě tzv. Herbstova návrhu v květnu 1868²⁵, který se zabýval vztahem školy a církvi. § 1 tohoto zákona říká: „*Nejvyšší řízení veškerého vyučování a vychovávání a dohlížení k němu přísluší státu a vykonáváno bude orgány zákonem k tomu ustanovenými.*“²⁶ Tím byl prakticky zrušen konkordát z roku 1855, podle kterého výuka katolické mládeže měla být přiměřena učení katolické církve (oficiálně byl konkordát císařem zrušen až roku 1870²⁷). Schvalování učebnic, vyjma učebnic náboženství, bylo podle toho zákona záležitostí školské správy. Zákon zavedl zemské, okresní a místní školní rady jako orgány školské správy.²⁸

Oba zákony byly kritizovány ze strany katolické církve hlavně kvůli omezení jejího vlivu na školství. Kritizovány byly i ze strany vlastníků velkostatků, jelikož povinná školní docházka snižovala počet dětí jako pracovní síly na polích. Proto byla v roce 1880 navržena novela zákona, kterou by se zkracovala školní docházka a rozsah výuky. Nově na školách směli učit jen učitelé stejného vyznání jako většina dětí. Tento návrh nebyl schválen, ale vláda byla nucena reagovat a proto v roce 1882 byl navržen kompromisní návrh. Ten byl schválen jen velmi těsným rozdílem 3 hlasů schválen a byl vyhlášen v květnu 1883.²⁹ Šlo o novelu zákona z roku 1869. Tato novela umožňovala úlevy ve výuce po šesti letech docházky, nezkracovala ji, § 21 říká: „*Povinnost školní počíná se dokonaným šestým rokem životním a trvá do skončeného čtrnáctého roku životního. Avšak žáci teprve tehdy smějí vystoupiti ze školy, mají-li nejpotřebnější vědomosti školám obecným předepsané, jako: náboženství, čtení, psaní a počítání. Na školách obecných mají se dětem na venkově a dětem nemajetných obyvatelů po městech a městečkách po skončení šestiletém do školy chození na*

---

²³ KOVAŘÍČEK, V., Prameny k dějinám školství I., str. 88.

²⁴ KÁDNER O., Vývoj a dnešní soustava školství I., Str. 111.

²⁵ Tamtéž., str. 111.

²⁶ KOVAŘÍČEK, V., Prameny k dějinám školství I., str. 89.

²⁷ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV. Díl – 1. svazek, str. 80.

²⁸ Tamtéž, str. 8-9.

²⁹ KÁDNER O., Vývoj a dnešní soustava školství I., str. 123-124.

*žádost rodičův anebo jich zástupců z důvodů podstatných povolití jisté úlevy v míře pravidelného do školy chození. Úlevy mají záležitosti v obmezení vyučování na jistou část roku, nebo na vyučování polodenní, anebo na vyučování v jednotlivých dnech v týdnu.*³⁰ Úlevy byly hojně využívány, v roce 1900 se úlevy týkaly 220 000 dětí ve věku mezi 12. a 14. lety a polodenně se vyučovalo na třetině škol.³¹ Byl přikázán školní dozor nad dětmi při náboženských úkonech a ředitelem školy mohl být jen ten, kdo prokáže způsobilost vyučovat náboženství většiny dětí. Došlo i na úpravu osnov. Nauka o domácím hospodaření nebyla dále vyučována a tělocvik se stal pro dívky nepovinný. Novelou byl upřesněn úkol měšťanských škol, už nešlo o druh obecné školy, staly se dalším tříletým vzděláním pro žáky z pětiletých obecných škol (osmileté měšťanské školy byly zrušeny).³² Postavení měšťanských škol řešil § 18, jehož znění je: „Škola měšťanská skládá se ze tří tříd a ty se připojují k pátému ročníku školy obecné.“³³ Měšťanská škola byla se tedy stávala tříletou školou navazující na pětiletou obecnou.

3. dubna 1919³⁴ byl Národním shromážděním schválen zákon „O školách národních a soukromích ústavech vyučovacích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ (častěji nazývaný jako „Metelkův zákon“ podle autora návrhu profesora Metelky). Tento zákon řešil otázku menšinových škol. § 1 říkal: „*Veřejná obecná škola může být zřízena v každé obci, ve které podle tříletého průměru jest nejméně 40 dětí školou povinných, když ve školní obci není veřejné školy s jazykem vyučovacím, který jest řečí mateřskou těchto dětí. Vyučovací jazyk takové národní školy musí být totožný s mateřským jazykem dětí, o něž jde.*“³⁵ Zákon tedy platil jak pro německé děti v česky mluvících oblastech, tak i pro české děti v německy mluvících oblastech (zákon se vztahoval na všechny národnostní menšiny). V určitých případech mohla být národní škola zřízena i když průměr byl nižší, pokud to povolilo ministerstvo. Zákon také stanovoval, že při škole, do které chodí alespoň 400 dětí, může být

---

³⁰ KOVAŘÍČEK, V., *Prameny k dějinám školství I.*, str. 101.

³¹ KÁDNER O., *Vývoj a dnešní soustava školství I.*, str. 124.

³² VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., *Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV.* Díl – 1. svazek, str. 16-19.

³³ KOVAŘÍČEK, V., *Prameny k dějinám školství I.*, str. 101.

³⁴ Tamtéž, str. 111.

³⁵ Tamtéž, str. 110.

zřízena i měšťanská škola, kterou mohou navštěvovat i děti z oblasti 4 kilometrů od školy. Tyto školy byly veřejné a vydržované státem. Zákon nebránil vzniku soukromých národních škol (ale pod dohledem státu), které mohly dostávat od státu příspěvek na chod.³⁶ Předtím se o zakládání českých škol v německých oblastech starala Ústřední matice školská (založena roku 1880), která zakládala soukromé české školy ve smíšených oblastech. Ve stejném roce vznikl i německý Deutscher Schulverein (Německý školský spolek) s podobnou náplní jakou měla Ústřední matice školská.³⁷ „Metelkům zákon“ takovým spolkům ulehčil hlavně finančně, kvůli výše zmíněným příspěvkům na chod.

Novela z roku 1883³⁸ byla poslední významná úprava obecného školství do roku 1922, kdy byl vydán tzv. „Malý školský zákon“. Tímto zákonem byla mimo jiné novela z roku 1883 zrušena.³⁹ Celý název zákona byl „Zákon, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských“ schválen byl 13. července a vydán 21. srpna 1922.⁴⁰ Zákon tak zrušil možnost úlev a na Slovensku znamenal prodloužení povinné školní docházky o 2 roky tedy na 8 let. Přibyly dva předměty – občanská nauka a výchova a chlapecké ruční práce. Byla zavedena možnost vyučovat domácí hospodářství jako samostatný předmět. Chlapecké ruční práce a domácí hospodářství měly být zaváděny postupně podle toho, jak to umožňují podmínky na školách. Náboženství zůstávalo povinné, děti bez vyznání nebo neuznaného vyznání státem měly z výuky náboženství výjimku, pokud o ni požádali rodiče písemně.⁴¹ § 5 zákona snižoval počet žáků na třídu, ale postupně: *„Počet tříd při obecné (ľudové) škole se řídí počtem dětí. Nejvyšší počet dětí v jedné třídě ustanovuje se pro školní léta 1922-23 až 1926-27 na 80, a pro školní léta 1927-28 až 1931-32 na obecných (ľudových) školách jednotřídních na 65, na ostatních obecných (ľudových) školách na 70. Pro školní rok 1932-33 a další léta sníží se nejvyšší počet na škole jednotřídní na škole jednotřídní na 50 žáků a*

---

³⁶ KÁDNER O., Vývoj a dnešní soustava školství II, str. 24 – 25.

³⁷ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV. Díl – 1. svazek, str. 38.

³⁸ KÁDNER O., Vývoj a dnešní soustava školství I., str. 124.

³⁹ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV. Díl – 1. svazek, str. 21.

⁴⁰ KOVAŘÍČEK, V., Prameny k dějinám školství I., str. 117.

⁴¹ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV. Díl – 1. svazek, str. 125-127.

*ve třídách ostatních škol obecných na 60 žáků.*⁴² Zákon umožňoval na menšinových školách od 3. ročníku nepovinně vyučovat československý jazyk a Ministerstvu školství a národní osvěty dokonce dával pravomoc ho prohlásit na školách za povinný.⁴³

Zákon se mezi učiteli nesetkal s kladnou odezvou především kvůli tomu, že nebyly vzaty v úvahu návrhy učitelů (v roce 1920 se konal učitelský sjezd, ze kterého vzešlo několik návrhů). Kritizováno bylo také to, že výuka náboženství zůstala povinná a o zproštění z ní museli zažádat rodiče a za pomalé tempo snižování počtu žáků na třídu. Proto se zákonu mezi učiteli říkalo „školský zmetek“. Podle slibu Ministerstva školství a národní osvěty měl být zákon dočasný a později mělo být obecné školství reformováno úplně. K tomu ovšem za první republiky už nedošlo.⁴⁴

---

⁴² KOVAŘÍČEK, V., *Prameny k dějinám školství I.*, str. 114.

⁴³ KÁDNER O., *Vývoj a dnešní soustava školství I.*, str. 22.

⁴⁴ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., *Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV.* Díl – 1. svazek, str. 124-127

3 Obecná škola v Kostomlatech

Podle zákona byly školy zakládány tam, kde je v okruhu 4 kilometrů v pětiletém průměru více než 40 dětí. Školy byly zakládány v určitém středu tak, aby byla škola dostupná ze všech stran a cesta do školy nevyžadovala více než hodinu cesty. Obce, ze kterých děti navštěvovaly jednu školu, tvořily tzv. školní obec. Obce, které školu neměly a posílaly děti jinam, byly nazývány přiškolenými obcemi.⁴⁵

Podle bydliště členů Místní školní rady v Kostomlatech se dá vyvodit, že přiškolenými obcemi byly Lány, Kamenné Zboží, Hronětice,⁴⁶ Doubrava⁴⁷ a Šnepov.⁴⁸ Od školního roku 1892/1893 nebyla obec Kamenné zboží přiškolená obec ke Kostomlatům, protože tam byla otevřena škola.⁴⁹

3.1 Učitelský sbor

Tzv. Hasnerův zákon z roku 1869⁵⁰ určoval mimo jiné obsazení obecných škol učiteli. Správcem školy byl učitel, pokud bylo víc učitelů byl určen vrchní učitel (jinak také starší učitel, nadučitel nebo řídící učitel).⁵¹ Na jednoho učitele smělo připadat maximálně 80 žáků, pokud byl překročen během 3 let průměr 80 žáků, muselo být zřízeno další učitelské místo.⁵² Později byl počet žáků na učitele snížen na 60⁵³ tzv. Malým školským zákonem z roku

---

⁴⁵ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., *Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV. Díl – 1. svazek*, str. 31-32.

⁴⁶ *Kronika školní 1878-1910*, str. 1.

⁴⁷ *Tamtéž*, str. 2.

⁴⁸ *Tamtéž*, str. 67.

⁴⁹ *Tamtéž*, str. 19.

⁵⁰ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., *Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV. Díl – 1. svazek*, str. 9.

⁵¹ KOVAŘÍČEK, V., *Prameny k dějinám školství I.*, str. 92.

⁵² *Tamtéž*, str. 91.

⁵³ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., *Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV. Díl – 1. svazek*, str. 126.

1922.⁵⁴ Na každou třídu připal jeden učitel. Existovaly i tzv. malotřídní školy ve kterých bylo méně tříd než ročníků, v takových školách byli žáci rozděleni do oddělení (jedno oddělení bylo složeno jedním nebo více ročníky) a učitel tak vyučoval najednou více ročníků.⁵⁵ V Čechách bylo pětitřídních škol v roce 1912 pouhých 21 %.⁵⁶ Obecná škola v Kostomlatech přestala být malotřídní v roce 1887, kdy byla rozšířena o 5. třídu.⁵⁷

Aby se člověk stal učitelem, musel nejdříve složit zkoušku učitelské způsobilosti, ke které mohl být připuštěn, když měl 2 roky praxi jako podučitel (tím se člověk stal po čtyřletém vzdělávacím kurzu).⁵⁸ Kromě učitelů na školách ještě působili učitelé náboženství, kteří byli téměř vždy kněží, světští učitelé náboženství vyučovali výjimečně⁵⁹ a učitelky ženských ručních prací.⁶⁰

Prvním zmiňovaným řídicím učitelem na Obecné škole v Kostomlatech byl Jan Neumann, který na škole působil před rokem 1864⁶¹ a je zmiňován jako řídicí učitel v roce 1861.⁶² Po něm se stal řídicím učitelem na kostomlatské škole 15. června 1864⁶³ František Veselý, který na vlastní žádost odešel do výslužby ke konci školního roku 1884/1885⁶⁴ a zemřel ve věku 76 let 4. října 1892 v Praze.⁶⁵

Po Františkovi Veselém nastoupil Jan Čurda, který se stal řídicím učitelem v roce 1885. Jan Čurda se narodil 19. dubna 1843 v Toušeni. V roce 1866 začal studovat na učitelském ústavu v Praze. Od 1. září 1869 působil jako podučitel v Zásmukách a 4. listopadu 1871

---

⁵⁴ VÁŇOVÁ, R., Vývoj počátečního školství v českých zemích, str. 87.

⁵⁵ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV. Díl – 1. svazek, str. 38 – 39.

⁵⁶ Tamtéž, str. 39.

⁵⁷ Kronika školní 1878-1910, str. 10.

⁵⁸ KOVAŘÍČEK, V., Prameny k dějinám školství I., str. 95.

⁵⁹ VÁŇOVÁ R., RÝDL K. a VALENTA J., Výchova a vzdělávání v českých dějinách IV. Díl – 1. svazek, 24.

⁶⁰ Kronika školní 1878-1910, str. 17.

⁶¹ Tamtéž, str. 1.

⁶² Kronika obce Kostomlat 1928-1937, str.21.

⁶³ Kronika školní 1878-1910, str. 1.

⁶⁴ Tamtéž, str. 10.

⁶⁵ Tamtéž, str. 1.

během jeho působení v Ratenicích složil zkoušku učitelství způsobilosti. V roce 1880 mu C. k. zemská školní rada udělila důtku za používání tělesných trestů. V roce 1881 byl přeložen jako učitel do Pískové Lhoty. Od 1. září 1885 působil v Kostomlatech jako řídicí učitel. Pravděpodobně měl nějaké spory s místními obyvateli a církevní správou, protože mu v roce 1889 C. k. zemská školní rada důrazně nařídila, aby udržoval přátelské vztahy s církevní správou a obyvateli obce. V roce 1903 byl přeložen do Jeseníku, kde od 15. října 1903 působil jako řídicí učitel až do jeho odchodu do výslužby v roce 1909.⁶⁶ Jan Čurda zemřel ve spánku raněn mrtvicí 19. října 1916.⁶⁷

Po Janu Čurdovi nastoupil v roce 1903 Vojtěch Symon, který se narodil 23. dubna 1855 v Jeseníku. V roce 1875 dokončil studium na učitelském ústavu v Kutné Hoře a v téže roce nastoupil na místo podučitele v Pečkách. V roce 1877 byl ještě jako podučitel přeložen do Jeseníku a na konci tohoto roku složil zkoušku učitelství způsobilosti a stal se učitelem. Během působení v Jeseníku se stal řídicím učitelem v roce 1884. V prosinci 1899 byl C. k. zemskou školní radou potrestán důtkou, protože se jeho vinou žáci z Jeseníku neúčastnili smuteční bohoslužby za císařovnu Alžbětu a také kvůli tomu, že v květnu 1899 potrestal rákoskou žáka. Protože se jednou v době vyučování účastnil honu a také kvůli tomu, že poškodil strop ve škole, byl v roce 1903 za trest přeložen do Kostomlat, kam nastoupil 15. října 1903. V prosinci 1904 byl opět potrestán tentokrát ovšem pokutou, protože nedohlížel na děti, když se 18. března 1904 bez svolení Místní školní rady vzdálil ze školy během vyučování a také protože ignoroval jemu udělená nařízení. V červenci 1905 byl přeložen do Krchlebu na místo řídicího učitele, kam nastoupil 1. září 1905.⁶⁸

Po Vojtěchu Symonovi nastoupil Josef Kochta, který se stal řídicím učitelem v Kostomlatech v roce 1905. Josef Kochta se narodil ve Volyni 30. ledna 1856.⁶⁹ Po absolvování písecké reálky absolvoval učitelství kurz v Hradci Králové, který dokončil v roce 1875. Téhož roku 28. října nastoupil na místo podučitele v Dubu u Vodňan. V roce

---

⁶⁶ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 699, č. kartonu 21, Osobní listy – Jan Čurda. Neustránkováno.

⁶⁷ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 115.

⁶⁸ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 699, č. kartonu 21, Osobní listy – Vojtěch Symon. Neustránkováno.

⁶⁹ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 699, č. kartonu 20, Osobní listy – Josef Kochta. Neustránkováno.

1878 byl přeložen do Poděbrad, kam nastoupil 1. září 1878. 7. května 1879 složil v Českých Budějovicích zkoušku učitelství. V roce 1883 byl přeložen do Peček na místo řídicího učitele, kam nastoupil 1. srpna 1883. V roce 1905 byl přeložen na místo řídicího učitele do Kostomlat, kam nastoupil 1. ledna 1906. Řídicím učitelem v Kostomlatech do roku 1919, kdy 1. července 1919 nastoupil na vlastní žádost do výslužby.⁷⁰ Z Kostomlat se odstěhoval 17. srpna 1919 do Lysé nad Labem.⁷¹ Zemřel 15. dubna 1925.⁷²

Po Josefu Kochtovi nastoupil v roce 1919 Ferdinand Beneš, který se narodil 13. března 1861 v Opočnici. V letech 1877 – 1881 studoval na učitelském ústavu v Praze. V září 1881 nastoupil na místo podučitele v Novém Městě u Chlumce nad Cidlinou a od 1. ledna 1882 působil jako podučitel v Žiželicích nad Cidlinou a od 1. září 1882 působil v Sánech, kde působil až do roku 1890, kdy začal působit v Ratenicích. Od roku 1892 působil v Pečkách na místní obecné chlapecké škole a na místní živnostenské škole. Od roku 1919 působil na škole v Kostomlatech.⁷³ V únoru 1926 byl poslán na trvalý odpočinek počínaje 1. březnem téhož roku.⁷⁴

Po odchodu Ferdinanda Beneše se stal od 1. března 1926 dočasně řídicím učitelem Karel Hejný.⁷⁵ V průběhu května probíhala volba nového řídicího učitele. Nakonec byl 29. května 1926 zvolen Oldřich Straka.⁷⁶ Funkce se ujal 1. září 1926.⁷⁷ Oldřich Straka se narodil 8. srpna 1873 v Dašicích. Po absolvování měšťanské školy v Poděbradech začal studovat v roce 1888 na učitelském ústavu v Kutné Hoře, po absolvování školy v roce 1892 působil v Obecné škole ve Vlčkově. Na jaře 1897 složil zkoušku učitelství v Praze, po

---

⁷⁰ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 1163, č. kartonu 180, Osobní výkaz – Josef Kochta. Nestránkováno.

⁷¹ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 184.

⁷² Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 1163, č. kartonu 180, Osobní výkaz – Josef Kochta. Nestránkováno.

⁷³ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 186.

⁷⁴ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 1196, č. kartonu 90, Ferdinand Beneš. Nestránkováno.

⁷⁵ Školní kronika 1924-1939. Str. 9.

⁷⁶ Školní kronika 1924-1939, str. 11-12.

⁷⁷ Tamtéž, str. 20.

kteře vyučoval v Sadské. Od 1. záře působil jako učitel ve Velkém Zboží až do roku 1926,⁷⁸ kdy byl vybrán na místo řídícího učitele v Kostomlatech. Kvůli zhoršujícímu se zdraví podal v červnu 1928 žádost o přeložení do výslužby.⁷⁹ Té bylo vyhověno a od 1. záře 1928 byl ve výslužbě.⁸⁰ Oldřich Straka zemřel 19. srpna 1932.⁸¹

Po odchodu Oldřicha Straky byl Okresní školní radou na schůzi 15. února 1929⁸² zvolen na místo řídícího učitele Karel Hejný, který se funkce 1. srpna 1929.⁸³ Karel Hejný se narodil 26. února 1876 v Rukávči. V roce 1896 dokončil studium na učitelském ústavu v Soběslavi.⁸⁴ 15. záře 1896 začal působit jako podučitel v Křemešniku, kde byl do 31. října 1897. Poté od 1. listopadu 1897 působil v Hořepniku, kde setrval do 31. srpna 1898⁸⁵. V roce 1898 složil zkoušku učitelské způsobilosti.⁸⁶ Potom od 1. záře 1898 působil v Opolanech, kde setrval do 31. srpna 1899. Poté od 1. záře 1899 působil ve Všejanech, kde setrval do 31. srpna 1901. Potom od 1. záře 1901 působil ve Střihově, kde setrval do 31. července 1903. Poté od 1. srpna 1903 působil v Jizbici, kde setrval do 28. února 1906.⁸⁷ A nakonec od roku 1. března 1906 působil na škole v Kostomlatech.⁸⁸ 26. února 1936 zažádal Karel Hejný o přeložení do výslužby⁸⁹ a od 1. záře 1936 byl ve výslužbě.⁹⁰

---

⁷⁸ Školní kronika 1924-1939, str. 47-48.

⁷⁹ Tamtéž, str. 38-39.

⁸⁰ Tamtéž, str. 47.

⁸¹ Tamtéž, str. 137.

⁸² Tamtéž, str. 62.

⁸³ Tamtéž, str. 76.

⁸⁴ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 699, č. kartonu 20, Osobní listy – Karel Hejný. Nestránkováno.

⁸⁵ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Nymburk, i. č. 155, č. kartonu 50, Osobní listy – Karel Hejný. Nestránkováno.

⁸⁶ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 699, č. kartonu 20, Osobní listy – Karel Hejný. Nestránkováno.

⁸⁷ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Nymburk, i. č. 155, č. kartonu 50, Osobní listy – Karel Hejný. Nestránkováno.

⁸⁸ Školní kronika 1924-1939, str. 77.

⁸⁹ Tamtéž, str. 194.

⁹⁰ Tamtéž, str. 203.

Po Karlu Hejném převzal dočasně řízení školy Karel Hoffmann.⁹¹ Ten byl později i zvolen na místo řídícího učitele s platností od 1. července 1937.⁹² Karel Hoffmann se narodil 30. ledna 1883 v Ratenicích v roce 1903 dokončil studium na učitelském ústavu v Praze.⁹³ Od roku 1. dubna 1903 působil na škole v Loučeni, kde setrval do roku 1906, kdy začalo jeho působení v Kostomlatech.⁹⁴

3.2 Zázemí školy

První nalezená zmínka o škole pochází z roku 1826. Jedná se o zmínku o tom, že byla přistavěna světnice kvůli lepšímu pohodlí dětí ve škole.⁹⁵⁹⁶

Dne 20. února roku 1861 byla v Nymburce na úřadech komise kvůli přestavbě vrchnostenského domu čp. 47 na školu. Hodnota domu byla odhadnuta na 2000 zlatých, přičemž polovinu částky uhradila vrchnost a druhou polovinu přiškolené obce. Přiškolené obce také přislíbily, že na stavbu zdarma dovezou materiál. Byly zřízeny 3 třídy. 1 pro učitele Neumanna a dvě pro podučitele. 20. srpna téhož roku byla škola vysvěcena vikářem Janem Drbohlavem z Jeseníku. Staré školní stavení čp. 46 bylo postoupeno vrchnosti, tehdy kněžně Štěpánce z Rohanů. Když se později škola rozšířila 4. a 5. třídu, bylo staré stavení znovu použito pro školu.⁹⁷

V březnu roku 1878 byly založeny školní zahrada a tělocvična a zahrada byla dána pod dozor podučitele Klapky.⁹⁸ Místo bylo postoupeno zdarma od rodiny Katzových. Zahrada

---

⁹¹ Školní kronika 1924-1939, str. 203.

⁹² Tamtéž, str. 226.

⁹³ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 699, č. kartonu 20, Osobní listy – Karel Hoffmann. Nestránkováno.

⁹⁴ Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Nymburk, i. č. 155, č. kartonu 52, Osobní listy – Karel Hoffmann. Nestránkováno.

⁹⁵ Kronika obce Kostomlat 1928-1937, str. 6.

⁹⁶ Kronika pochází z roku 1928, jsou v ní zapsány události z doby před jejím založením, které byly čerpány z kronik starších.

⁹⁷ Kronika obce Kostomlat 1928-1937, str. 21.

⁹⁸ Kronika školní 1878-1910, str. 2.

měla 285 sáhů (pokud je myšlen rakouský čtvereční sáh⁹⁹ jedná se přibližně o 1023 metrů čtverečních). Ohrazení bylo pronajato od pana Antonína Brynycha. Podle obecní kroniky měl tehdejší řídící učitel František Veselý hlavně starost o svůj příjem a údajně oznámil, že nejdříve musí vědět, co dostane za odměnu, než zahradu přijme.¹⁰⁰ O převzetí byl požádán Místní školní radou 20. dubna 1879, protože rada požadovala za používání prázdného místa na zahradě platbu, zahradu nepřevzal. Až po uhynutí dvou třetin stromků mu rada dovolila užívat prázdné místo na zahradě zdarma. Zahradu převzal počátkem května 1879.¹⁰¹

Od roku 1879 se pomýšlelo na otevření 4. třídy, v roce 1880 poslala Okresní školní rada Místní školní radě dvě nařízení, aby se o zřízení 4. třídy postarala. Místní školní rada se vymlouvala na nedostatek prostředků kvůli špatné úrodě a na to, že ještě nebyla vyřízena žádost obce Kamenné Zboží na zřízení školy. Hlavním důvodem pro zřízení další třídy byl velký počet dětí.¹⁰² 4. třída byla otevřena až v roce 1883 a učitelem byl prozatím jmenován E. Klapka.¹⁰³

1. ledna 1887 byla škola rozšířena o 5. třídu z rozhodnutí Zemské školní rady.¹⁰⁴

25. května 1898 se po dlouhých jednáních začala stavba nové dvoutřídní budovy. Nejdříve se pomýšlelo na novou pětitřídní budovu, ale kvůli financím se tak nestalo. Tehdejší řídící učitel se ještě pokusil alespoň prosadit vybudování nového bytu pro řídícího učitele při nové dvoutřídní budově, ale to bylo na schůzi 19. února zamítnuto. Budova byla postavena na panském pozemku.¹⁰⁵ Pozemek měl 3 korce (pokud je myšlen rakouský korec¹⁰⁶ jedná se přibližně o 8631 metrů čtverečních), tento pozemek byl přenechán od barona Leitenbergera

---

⁹⁹ HOFMANN G., Metrologická příručka. Pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy, str. 84.

¹⁰⁰ Kronika obce Kostomlat 1928-1937, str.; 43.

¹⁰¹ Kronika školní 1878-1910, str. 5.

¹⁰² Tamtéž, str. 6.

¹⁰³ Tamtéž, str. 9.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 11.

¹⁰⁵ Kronika obce Kostomlat 1928-1937, str. 41.

¹⁰⁶ HOFFMANN G., Metrologická příručka, str. 65.

za 300 korun za korec. 4. prosince byla budova posvěcena. Při této příležitosti část učitelského sporu zapěla písně.¹⁰⁷

Na podzim roku 1899 byla při nové dvoutrídni budově založena nová školní zahrada. Její rozměry byly 43 metrů na délku a 40 metrů na šířku¹⁰⁸. Školní zahrada byla i zdrojem příjmů pro školu, v zápisu ze školního roku 1904/1905 je uvedeno, že školní zahrada poprvé vydělala peníze. Příjem plynul z prodeje štěpů ovocných stromů.¹⁰⁹

Ve školním roce nechala Místní školní rada upravit byt pro nového řídícího učitele Vojtěcha Symona¹¹⁰

O prázdninách školního roku 1905/1906 byly budovy školy opraveny a na staré budově školy byla postavena nová střecha.¹¹¹ V květnu 1907 byly na žádost učitelského sboru na obě školní budovy přidělané hromosvody.¹¹²

Během prázdnin roku 1909 byla provedena oprava staré školní budovy. Byly pořízeny nové kamenné schody, v první a druhé třídě vyměněny podlahy, pořízeny nové pisoáry, tabule byly ve všech třídách nově natřeny a nalinkovány a celá budova byla jak zvnějšku, tak zevnitř nabílena. Školní dvůr byl opatřen odvodňovacími kanály.¹¹³

Během následujících let nejsou v kronice další záznamy o nějakých významných změnách v zázemí školy, kromě vybělení místností, několika výměn dveří, nákupu nábytku, výměnách tabulí, celkových opravách nebo elektrifikace školy.

---

¹⁰⁷ Kronika obce Kostomlat 1928-1937, 66-67.

¹⁰⁸ Kronika školní 1878-1910, str. 48.

¹⁰⁹ Tamtéž, 69.

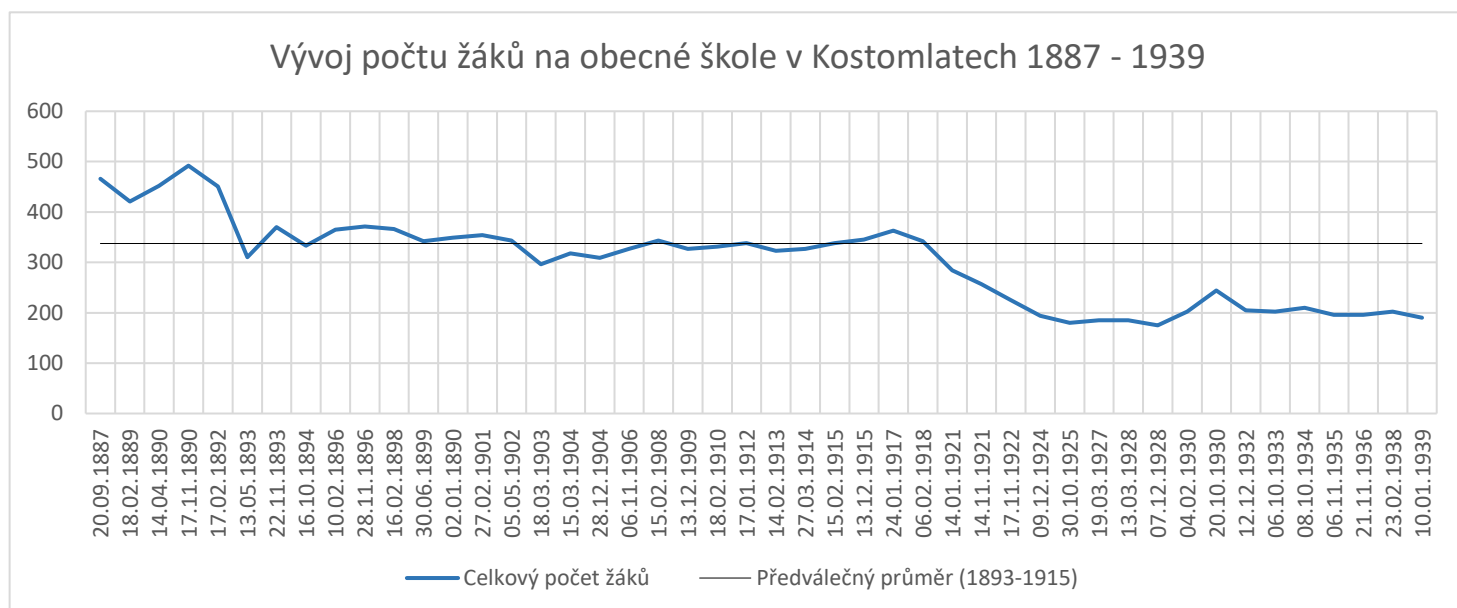
¹¹⁰ Kronika školní 1878-1910, str. 61.

¹¹¹ Tamtéž, str. 79.

¹¹² Tamtéž, str. 87.

¹¹³ Tamtéž, str. 111.

3.3 Proměna počtu žáků na škole v Kostomlatech

Obr. 3.1 Počet žáků na obecné škole v Kostomlatech v letech 1887 – 1938 (Zdroj: Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Nymburk, i. č. 122, č. kartonu 35, Inspekční zprávy)

Z předchozí grafu je viditelné, že počet žáků na škole do konce světové války stagnoval, poté do poloviny 20. let klesal, na začátku 30. let počet dětí prudce vzrostl, ale následně poklesl a až do konce 30. let počet dětí víceméně stagnoval. Prudký pokles žáků, kteří nastoupili do školy ve školním roce 1892/1893 byl zapříčiněn odškolením Kamenného Zboží,¹¹⁴ takže žáci odtamtud přestali kostomlatskou školu navštěvovat, proto nebyly údaje před odškolením zahrnuty do předválečného průměru. Jinak se dá říci, že počet žáků do roku 1918 stagnoval s určitými výchyly oběma směry. Předválečný průměr byl 337,5 žáků ve škole, do tohoto průměru byly zahrnuty hodnoty mezi 13.5.1893 a 15.2.1915.

Stagnace počtu dětí se dá vysvětlit menším počtem porodů v předválečných letech, jejichž počet klesal už několik desetiletí před první světovou válkou.¹¹⁵ Počet dětí na škole začal prudce klesat až na konci první světové války a prudký pokles nastal až na začátku 20. let a skončil v jejich polovině. To se dá vysvětlit tak, že za války se kvůli tomu, že muži byli na frontě, rodilo méně dětí, a to se ve škole mohlo projevit až na začátku 20. let, jelikož teprve tehdy děti, které se narodily během první světové války, dosahovaly věku nástupu do

¹¹⁴ Kronika školní 1878-1910, str. 19.

LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 151.

školy. Tento fakt potvrzuje i počátek stagnace ve školním roce 1924/1925, po němž na školu přestaly nastupovat děti, které se narodily během války. Milena Lenderová a Martina Havířová uvádějí, že počet porodů v roce 1915 klesl téměř o polovinu oproti předválečným létům,¹¹⁶ což potvrzuje i počet žáků na škole v Kostomlatech. Zatímco ve školním roce 1917/1918, kdy ve škole byly děti, které se narodily ještě před první světovou válkou, bylo 342 žáků, tak ve školním roce 1925/1926, kdy už se většina dětí ve škole narodila během nebo až po válce, bylo 180 žáků, tedy jen 52 % oproti školnímu roku 1917/1918. Zpočátku prudký nárůst počtu dětí z konce 20. let lze vysvětlit tím, že děti, které se narodily za války začaly školu opouštět, školu tedy opouštěly ročníky s menším počtem narozených dětí. A stagnace ve třicátých má své opodstatnění v tom, že tehdy už na škole nebyly žádné děti, které se narodily během první světové války.

---

¹¹⁶ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 151-153.

4 Chod školy

Během školního roku se kromě samotného vyučování odehrávali další události, které tvořily nedílnou součást roku. Mezi ně patřily především oslavy různých výročí v panovnickém rodě a náboženské úkony. V Rakousku-Uhersku byla výuka náboženství povinná a skládala se z něj zkouška.¹¹⁷ Svátosti oltární a pokání přijímali každoročně žáci 3., 4., a 5. třídy.¹¹⁸

Děti evangelíků byly v Kostomlatech svému náboženství v povinně vyučování až vnesením C. k. zemské školní rady č. 59519 ze 13. prosince 1908. Vždy hodinu jednou za 4 neděle. Za hodinu se platila 1 koruna a 20 haléřů. Hodina se konala v Lysé nad Labem pod učitelem ze soukromé evangelické školy v Lysé nad Labem. Ze školy v Kostomlatech se v roce 1908 byly přihlášeny 2 děti.¹¹⁹ Nařízením C. k. zemské školní rady z 19. ledna 1911 bylo ustanoveno, že děti reformovaného evangelického vyznání z obecné školy v Kostomlatech budou učeny evangelickému náboženství v Kostomlatech, zkrátil se také interval, ten byl nyní jednou za 2 týdny.¹²⁰ Nařízením C. k. zemské školní rady z 15. prosince 1913 měly být děti augsburského evangelického vyznání z Kostomlat, Křince, Kamenného Zboží a Jíkve vyučovány svému náboženství v Kostomlatech jednou za 4 neděle duchovní správnou z Kovance. Výuka začala 26. ledna 1914¹²¹

Počet evangelíků na škole v Kostomlatech v době Rakouska-Uherska většinou nepřesahoval 5 dětí a nebylo zvláštní, když školu nenavštěvovaly žádné děti nekatolického vyznání, což vyplývá ze statistických údajů ve školních kronikách z té doby.

Po vyhlášení republiky se účast na náboženských úkonech z nařízení zemské školní rady stala dobrovolnou a záleželo pouze na rodičích. Učitelství dozor při náboženských úkonech se stal rovněž dobrovolným. Výuka náboženství jako předmětu ve škole zůstala téměř nedotčena.¹²²

---

¹¹⁷ Kronika školní 1878-1910, str. 23.

¹¹⁸ Tamtéž, str. 27.

¹¹⁹ Tamtéž, str. 108.

¹²⁰ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924. Str. 4.

¹²¹ Tamtéž, str. 42-43.

¹²² Tamtéž, str. 173-174.

3.1 Chod školy během významných dnů

Jak bylo řečeno, ve školách se slavila výročí v panovnickém domě. Každoročně se slavily bohoslužbou jmeniny císaře a císařovny, i po smrti císařovny Alžběty v roce 1898.¹²³ Zmínky o oslavě narozenin císaře Františka Josefa I. nejsou, pravděpodobně kvůli tomu, že připadaly na 18. srpna, kdy byly prázdniny. To je případ Karla I., jehož narozeniny připadaly na 17. srpna. Výjimkou byly 80. narozeniny Františka Josefa I., které byly slaveny společně s jmeninami a rozdíl od běžných jmenin byl v tom, že po bohoslužbě v kostele byla ve vyzdobené 5. třídě uspořádána přednáška o mládí, činech a zásluhách císaře.¹²⁴ Tato oslava byla nařízena výnosem C. k. okresní školní rady z 30. září č. 4177, který byl vydán na základě ministerského výnosu, výnos nařizoval, aby „4. října t. r. jakožto v den Nejvyšších jmenin připojila se k slavnostním bohoslužbám důstojná oslava školní oslava, ačli se tak nestalo již na konci uplynulého školního roku.“¹²⁵

Jednou z prvních popsaných oslav významných událostí je 25. výročí svatby císaře Františka Josefa I. a Alžběty Bavorské v roce 1879. 24. duben byl Ministerstvem kultu a vyučování vyhlášen mimořádný den prázdnin určený k vlasteneckým oslavám. Kvůli naplánování oslav byla svolána mimořádná schůze Místní školní rady na 20. dubna 1879. 23. dubna 1879 večer byla svíčkami slavnostně osvětlena okna školy na vlastní náklady učitelského sboru, který se na tom shodl a do oken se také daly podobizny císaře a císařovny. Obyvatelé bydlicí u školy byli také požádáni, aby svá okna osvětili. Byla zařízena i slavnostní střelba. Učitelský sbor s dětmi zazpíval rakouskou národní hymnu, provolal třikrát sláva císařovi a nakonec zazpívali píseň „Kde domov můj“. To celé trvalo od 8. hodiny večerní do 9. hodiny. Druhý den se žáci odebrali do kostela, kde byla sloužena mše za blaho císaře. Poté byla zazpívána píseň „Tebe Boha chválíme“ a po ní rakouská národní hymna. Poté se děti odebraly ke škole, kde měl řídící učitel František Veselý proslov o významu slavnosti a byly zasazeny před školou dva památné stromy – javor a jasan. 20. dubna 1879 na schůzi Místní školní rady bylo rozhodnuto, že pokud bude počasí příznivé, děti se ještě vypraví na

---

¹²³ Kronika školní 1878-1910, str. 22.

¹²⁴ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 1.

¹²⁵ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

procházku do lesa. Procházka uskutečněna byla a po návratu z výletu se ještě děti sešly u školy, kde ještě zazpívaly rakouskou národní hymnu a vrátili se domů.¹²⁶

Oslavena byla i svatba korunního prince Rudolfa a belgické princezny Štěpánky 10. května 1881. 9. května 1881 den před svatbou se v 8 hodin večer sešly děti a lidé z obce před školou. Po třech výstřelech se rozezvonily zvony a lidé ve svých domech rozsvítiti svíčky. Byla zazpívána za doprovodu kapely rakouská národní hymna u podobizen snoubenců a poté se průvod vydal obcí a vrátil se opět ke škole, kde byla na závěr zazpívána rakouská národní hymna. V den svatby druhý den byly děti vedeny do kostela na bohoslužbu. Poté měly děti jít na výlet, ale kvůli chladnému počasí byl výlet odložen 26. května, což byl den, kdy měli novomanželé přijet do Prahy. Děti s kapelou proto byly vedeny jen kolem školních budov. Poté pronesl řídící učitel František Veselý oslavnou řeč a na závěr byla provolána sláva císaři, císařovně, novomanželům a belgické královské rodině. O tom, jestli se výlet v náhradním termínu konal, zmínky nejsou. V následujícím zápisu v kronice je pouze uvedeno, že novomanželé přijeli do Prahy až 8. června.¹²⁷ Druhého dne, tj. 10. května 1881, tedy v samotný den svatby, bylo kvůli svatbě korunního prince volno na základě výnosu C. k. okresní školní rady z 3. května 1881 č. 658, který byl vydán na základě výnosu C. k. zemské školní rady.¹²⁸

Na 2. prosince 1888 připadalo výročí čtyřicetiletého panování císaře Františka Josefa I. Císař sám údajně pronesl přání, že nechce hlučné oslavy a bude raději, když peníze, které by vyšly na velkolepé oslavy, budou vynaloženy na veřejně prospěšné účely. Učitelský sbor po poradě 19. listopadu 1888 chystal nehlučnou oslavu výročí.¹²⁹ Ale po nařízení C. k. okresní školní rady z 18. listopadu 1888 č. 2867, kterým se dávalo na vědomí nařízení ministerstva z 31. října 1888 č. 4880, aby se na základě císařova přání upustilo od veřejných oslav¹³⁰, byly oslavy omezeny na slavnostní osvětlení školy den před výročím a bohoslužbu v den výročí, které se účastnili všichni žáci školy.¹³¹

---

¹²⁶ Kronika školní 1878-1910, str. 2-5.

¹²⁷ Tamtéž, str. 7.

¹²⁸ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

¹²⁹ Kronika školní 1878-1910. Str. 13-14.

¹³⁰ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

¹³¹ Kronika školní 1878-1910. Str. 13-14.

Padesátileté výročí panování císaře proběhlo také skromně kvůli nedávnému zavraždění císařovny Alžběty. Oslava proběhla 2. prosince 1898. Po bohoslužbě se žáci ve slavnostním oblečení odebrali do školy, kde se shromáždili ve slavnostně vyzdobené učebně, kde měli učitelé své proslovy o císařovi. Za přítomnosti Místní školní rady obdrželi všichni žáci obrázek císaře a celá oslava byla zakončena zpěvem rakouské národní hymny.¹³² Oslava proběhla podle výnosu C. k. okresní školní 12. listopadu 1898 č. 3754. Protože několik měsíců před výročím byla zavražděna císařovna Alžběta byly zakázány jakékoli slavnostní hry nebo hudební produkce, kvůli „hlubokému smutku v němž nalézá se Jeho cis. a král. Veličenstvo, Nejvyšší rodina císařská a veškeré mocnářství.“¹³³

Na oslavu blížícího se šedesátiletého výročí císařova nástupu na trůn uspořádal učitelský sbor 22. listopadu 1908 hudební akademii. Na které vystoupili někteří učitelé. Výtěžek z akademie 46 korun a 22 haléřů byl rozdělen mezi učitelé ve škole.¹³⁴ V den výročí se žáci ráno sešli v tělocvičně, odkud byli odvedeni do kostela bohoslužbu. Po bohoslužbě se žáci sešli ve vyzdobené 5. třídě, kde byla žákyní 5. třídy přednesena báseň o panování císaře. A poté byla pronesena jedním z učitelů pronesena slavnostní řeč o životě císaře. Po jejím skončení byla zazpívána rakouská národní hymna a pronesena modlitba jedním z žáků 5. třídy. Poté se oslava přesunula na školní zahradu, kde byly vzaty nástroje a stromek, určený k sazení. Potom se průvod vydal za starší školní budovu, kde byla jednou žákyní 5. třídy přednesena další báseň, vyzývající k sazení a jedním rolníkem přednesena další slavnostní řeč. Poté byla přednesena další žákyní 5. třídy báseň a byla zazpívána píseň „Kde domov můj“ a provolána sláva císařovi. Nakonec se žáci přesunuli k hostinci, kde bylo pro ně připraveno občerstvení. Tím byla slavnost skončena.¹³⁵

Od roku 1911 jsou zmínky o tom, že byl na škole v Kostomlatech pořádán tzv. „dětský den“ při příležitosti císařova nástupu na trůn.¹³⁶ Přestože v Kostomlatech je zmiňován teprve od roku 1911, byl pořádán (přinejmenším na jiných školách) už dříve, protože výnos C. k. zemské školní rady z 9. listopadu 1911 č. 2646 povoluje, aby „[...] také letos pořádán býti

---

¹³² Kronika školní 1878-1910, str. 45-46.

¹³³ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

¹³⁴ Kronika školní 1878-1910, str. 102.

¹³⁵ Tamtéž, str. 102-108.

¹³⁶ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 16.

mohl na obecných a měšťanských školách s českou řečí vyučovací na památku historicky významné události nastoupení Jeho Císařského a Královského Veličenstva na trůn a se zřením k Jeho vznešenému heslu „Vše pro dítě“ dne 2. prosince „dětský den“ [...].“¹³⁷ Výnos povoluje, aby byla pořádána divadla, sportovní slavnosti nebo koncerty na oslavu dne a také dává na ten den prázdniny.¹³⁸ 2. prosince 1911 bylo během „dětského dne“ školní děti sehrály pro školu veselohru a druhého dne večer bylo učiteli sehráno jakési představení určené veřejnosti jehož výtěžek byl odevzdán Zemské komisi pro ochranu dětí.¹³⁹ V následujících letech byl „dětský den“ také pořádán, ale není upřesněno jak, jsou zmínky o uspořádání sbírek ve prospěch Zemské komise pro ochranu dětí uspořádané v prosinci 1912¹⁴⁰, 2. prosince 1913,¹⁴¹ 1914¹⁴² a 1915.¹⁴³ Dětský den byl pořádán i po smrti císaře Františka Josefa na jeho památku v letech 1916¹⁴⁴ a 1917.¹⁴⁵

Na 9. května 1917 připadly 25. narozeniny císařovny Zity. Ty byly oslaveny bohoslužbou, jako většina významných dnů v době monarchie. Na oslavu císařovny Zity byl mezi 8. a 16. květnem 1917 pořádán týden ochrany kojenců spojený se sbírkou 13. května 1917, kdy děti v přiškolených obcích vybíraly peníze. Vybralo se 149 korun a 49 haléřů, které byly odeslány exposituře C. k. okresního hejtmanství v Nymburce.¹⁴⁶

Jedinou dohledanou slavenou událostí v dobách monarchie, která nesouvisela s rodinou panovníka, mělo být připomenutí stoletého výročí od smrti rakouského hrdiny Ondřeje (Andrese) Hofera připadajícího na 20. února 1910, na základě výnosu C. k. okresní školní rady č. 736 z 16. února 1910, které bylo vydáno na základě ministerského výnosu, školním správám bylo nařízeno, aby „*připomenutí školní mládeži přiměřeným způsobem se*

---

¹³⁷ Oběžníky 1881 – 1917., nestránkováno.

¹³⁸ Tamtéž, nestránkováno.

¹³⁹ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 16 -17.

¹⁴⁰ Tamtéž, str. 31.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 43.

¹⁴² Tamtéž, str. 59.

¹⁴³ Tamtéž, str. 84.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 118.

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 149.

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 123-124.

předneslo. ¹⁴⁷ Ve školní kronice nejsou zmínky o tom, že by se tak na kostomlatské škole stalo.

Stejně jako na jiných místech v nově vzniklém státě byl vznik samostatného československé státní v Kostomlatech oslaven. Došlo k tomu 29. října 1918, kdy se z Kostomlat přes Lány vydal průvod do Hronětic a z Hronětic zase zpět. Škola jako taková se akce neúčastnila, jelikož byla od 18. října zavřena kvůli chřipkové epidemii. Z učitelského sboru se oslav účastnil přinejmenším učitel Karel Hejný, který byl jeden z řečníků, kteří měli proslovy před spolkovou místností místního Sokola. Proslovy skončily tak, že jeden z řečníků oznámil italským zajatcům umístěným v Kostomlatech, že „*už nejsou zajatci, ale spojenci.*“ ¹⁴⁸ Škola uspořádala vlastní oslavu 5. listopadu, což byl den, kdy byla opět otevřena. Po bohoslužbě se děti shromáždily v 5. třídě, kde s nimi byli i členové Místní školní rady a členové Sokola, kde jim řídící učitel Josef Kochta vysvětlil důležitost minulých dní. Poté byla svolána sláva Masarykovi a zazpívána píseň „Kde domov můj“. Poté se osazenstvo vydalo před školu, kde promluvil o českých dějinách místní školní dozorce Josef Hrabá. Poté byly zasazeny dvě lípy, jedna na památku Woodrowa Wilsona ¹⁴⁹ a druhá na památku Tomáše Garrigue Masaryka. 8. listopadu po bohoslužbě se opět děti shromáždily v 5. třídě, kde učitel Karel Hoffmann přednesl něco o životech Woodrowa Wilsona a Tomáše Garrigue Masaryka. ¹⁵⁰

Po vyhlášení republiky probíhaly oslavy významných dní v jiném duchu než v dobách monarchie, vytratily se z nich bohoslužby. V roce 1919 byla oslava uspořádána v 5. třídě, kde byl pověšen obraz prezidenta Masaryka, který byl ověšen slavnostním věncem. Poté byla přednesena báseň a následně měl řídící učitel Hejný přednášku o prezidentu Masarykovi. Celá oslava byla zakončena recitací básní žáky 5. třídy a nakonec učitel Hoffmann spolu s žáky zazpíval československou státní hymnu a píseň „Hej Slované“. Poté žáci pokračovali v normální výuce. ¹⁵¹ O rok později v roce 1920 proběhla oslava 70. narozenin prezidenta Masaryka skoro stejným způsobem. Rozdíl byl v tom, že oslavy se

---

¹⁴⁷ Oběžníky 1881 – 1917., nestránkováno.

¹⁴⁸ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 169.

¹⁴⁹ V kronice psáno jako Vilson.

¹⁵⁰ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 170-171.

¹⁵¹ Tamtéž, str. 177.

účastnili četní hosté a na závěr se uspořádala sbírka ve prospěch České komise (blíže neurčeno, pravděpodobně se jedná o Českou komisi pro ochranu dětí opuštěných a sirotků po českých vojínech).¹⁵² Narozeniny prezidenta republiky byly slaveny každoročně.

Podobně byly slaveny také narozeniny Jana Ámose Komenského 28. března 1919¹⁵³. Učitelé měli přednášku o J. A. Komenském a jednotě bratrské, vše bylo zakončeno básněmi a sbírkou pro Československý červený kříž, na které bylo vybráno 55 korun a 98 haléřů. Předtím se konala ještě jedna sbírka po obci, na které bylo vybráno 361 korun a 60 haléřů.¹⁵⁴ Další zmínka o oslavě Komenského narozenin pochází až z března roku 1928, kdy kromě jeho narozenin bylo připomenuto i třísetleté výročí jeho odchodu z Čech.¹⁵⁵ Další zmínky o oslavách spjatých s Komenským jsou nepravidelné.

Na připomínku upálení mistra Jana Husa byla uspořádána tzv. „Husova slavnost“, kterou uspořádali učitelé v předvečer výročí ve spolupráci s členy Sokola a Národní stranou československých socialistů. 5. července 1919 ve 20 hodin přednášel na návsi o Janu Husovi Václav Hubka z Nymburka. Poté se lidé vydali na návrší „Na Skalce“, kde byla zapálena hranice. Školní děti byly vedeny učiteli. Chlapci nesli černý legionářský prapor s červeným kalichem a děvčata národní prapor. Druhý den (tedy v den výročí) měli členové Sociálně demokratické strany přednášku o Janu Husovi ve škole.¹⁵⁶ Husova památka byla připomínána každoročně.

Na první výročí vyhlášení republiky 28. října 1919 byl pořádán tzv. „Den svobody“. Slavnost byla zahájena zapěním chorálu „Kdož jste boží bojovníci“. Poté měl učitel Hejný přednášku o důležitosti svátku. A následovně byly zazpívány národní písně a nakonec byla uspořádána sbírka na sirotky, která vynesla 36 korun a 91 haléřů.¹⁵⁷ Výročí vzniku Československa bylo slaveno každoročně. Většinou jen formou slavnostní řeči k dětem, která vysvětlovala význam svátku. Existují ale i výjimky, kdy oslava 28. října nabyla větších

---

¹⁵² Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 177.

¹⁵³ Výchova a vzdělávání v českých dějinách II., str. 14.

¹⁵⁴ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 179.

¹⁵⁵ Školní kronika 1924-1939, str. 34.

¹⁵⁶ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 183.

¹⁵⁷ Tamtéž, str. 185.

rozměrů, konkrétně v roce 1927, kdy byla spojena s položením základního kamene padlým během první světové války v Kostomlatech a v roce 1928, neboť šlo o 10. výročí.

V roce 1927 bylo výročí republiky spojeno s položením základního kamene pomníku padlým ve válce z Kostomlat. Ráno 28. října proběhly ve třídách oslavné projevy.¹⁵⁸ Odpoledne se žáci a lidé z obce sešli na návsi u staré školy a v půl třetí se vydali v průvodu s hudebním doprovodem k sokolovně, kde byl položen základní kámen a proběhla pietní slavnost spojená s projevy.¹⁵⁹ Samotné odhalení pomníku proběhlo v roce 1928 a bylo spojeno s „Husovou slavností“.¹⁶⁰

V únoru 1928 bylo dohodnuto, že k oslavě 10. výročí vzniku Československé republiky bude uspořádána 29. října výstava prací žáků a školních pomůcek. Toto rozhodnutí bylo v březnu změněno na základě přání obsaženém v oběžníku „Budče poděbradské“, aby se takové výstavy pořádaly po celém okresu v červnu. Proto se výstava pořádala 24. června. V dubnu bylo ještě rozhodnuto, že na výstavu naváže tzv. „dětský den“. Výstava se konala ráno 24. června. Škola byla vyzdobená, po třídách a chodbách byly vystaveny různé práce žáků, sešity nebo školní pomůcky. Odpoledne se konal v tělocvičně „dětský den“. Údajně se ho účastnilo několik set lidí. Šlo o několik přednášek o prezidentu Masarykovi nebo o péči o žáky, doplněné básněmi a secvičenými výstupy. Celá akce byla zakončena zpěvem československé státní hymny. Akce vynesla 848 korun a 40 haléřů.¹⁶¹ Pravděpodobně kvůli úspěchu akce, byla další podobná akce uspořádána i příští rok 22. a 23. června 1929.¹⁶²

10. výročí vzniku republiky proběhlo slavnostně. Oběžník č. 10 Okresního školního výboru z 10. října, kterým bylo školám jen nařízeno, aby uspořádaly přednášky pro žáky na v oběžníku určená témata a vyvěšení praporů mezi 27. – 29. říjnem. Samotný průběh oslav byl ponechán na „*rozhodnutí správy školy a učitelských, resp. profesorských sborů, má-li se podle místních poměrů konati zvláštní školní slavnost, hudební produkce, akademie, slavnostní představení apod.*“¹⁶³ Školní slavnost proběhla v sobotu 27. října. Ráno v 8 hodin

---

¹⁵⁸ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 29.

¹⁵⁹ Koncept obecní kroniky 1910-1937, nestránkováno.

¹⁶⁰ Školní kronika 1924-1939, str. 45.

¹⁶¹ Tamtéž, 40-43.

¹⁶² Tamtéž, str. 72.

¹⁶³ Oběžníky 1924 – 1938, nestránkováno.

se žáci shromáždili v 5. třídě, která byla slavnostně vyzdobena a byl do ní dán velký státní znak nad podobiznu Masaryka. Poté měl zástupce řídicího učitele projev, ve kterém mluvil o českých dějinách od počátku až po současnost. Poté děti všech tříd přednášely básně o Masarykovi, legionářích a samostatnosti a na závěr žáci 5. třídy zazpívali písně.¹⁶⁴ Druhého dne v samotný den výročí se konala obecní slavnost. Ráno byla v kostele sloužena mše za blaho národa a zachování svobody, děti 3. třídy zazpívaly píseň „Kristu – králi“.¹⁶⁵ Odpoledne byl uspořádán slavnostní průvod za účasti obyvatel Kostomlat i okolí. Průvod vyšel v Kostomlatech před novou školou a vydal se do Hronětic, odkud se vrátil do Kostomlat před starou školou, kde se konala slavnost v roce 1918, kde vzpomínal Antonín Fidler, který byl starostou v roce 1918 a poté se průvod vypravil k sokolovně, kde byla přednesena hlavní řeč. Kolem 4 hodiny slavnost skončila.¹⁶⁶

Od roku 1928 jsou zmínky o pořádání „Slavnosti míru“, která byla pořádána během Velikonoc. V tento den se žáci shromáždili v jedné třídě, kde jim bylo pověřeno o historii a významu Československého červeného kříže a Červeného kříže vůbec. Poté následovaly výstupy žáků. Se slavností byla spojena sbírka ve prospěch Československého červeného kříže.¹⁶⁷ Mírové slavnosti byly slaveny na základě výzvy v oběžníku č. 3 Okresního školního výboru z 1. března 1928, která oznamovala, že Presidium zemské školní rady „*vzhledem k vznešenému cíli Mírových slavností doporučuje učitelstvu, aby slavnosti tyto účinně podporovalo.*“¹⁶⁸ roku 1933 bývá slavnost spojena s mottem, které se každoročně mění. V roce 1933 to bylo například „Čistota všude a ve všem“.¹⁶⁹ Událost je ve škole naposledy zmiňována v roce 1935 jako velikonoční oslava Československého červeného kříže, heslem toho roku bylo heslo „Dobrý tisk“.¹⁷⁰

V roce 1932 bylo připomenuto 100. výročí od narození Miroslava Tyrše, které mělo být na školách připomenuto. V oběžníku Okresního školního výboru z 10. září 1932 č. 12 bylo

---

¹⁶⁴ Školní kronika 1924-1939, str. 53-54.

¹⁶⁵ Koncept obecní kroniky 1910-1937, nestránkováno.

¹⁶⁶ Školní kronika 1924-1939, str. 54-55.

¹⁶⁷ Tamtéž, str. 35.

¹⁶⁸ Oběžníky 1924 – 1938, nestránkováno.

¹⁶⁹ Školní kronika 1924-1939, str. 147.

¹⁷⁰ Tamtéž, str.179.

školám na základě ministerského výnosu doporučeno, aby „významu Tyršova pro národní výchovu a jeho záslužného díla bylo vhodným způsobem vzpomenu to na všech školách národních s československým jazykem vyučovacím buď ve výroční den jeho narozenin neb některý den v týdnu, do něhož toto výročí připadá.“¹⁷¹ Ve na kostomlatské škole proběhla oslava školní slavností. Večer se pořádal slavnostní průvod po vsi, zakončený na Berance,¹⁷² kde byl za Tyrše zapálen oheň.¹⁷³ Na únor příštího roku připadla dvě výročí těsně za sebou. Bylo to 80. výročí narození Jaroslava Vrchlického a 25. výročí úmrtí Svatopluka Čecha. Na základě ministerského výnosu byly školy v oběžníku č. 3 Okresního školního výboru z 10. února 1933 požádány, aby „díla a významu Svatopluka Čecha bylo v té době pietně vzpomenu to při vyučování na všech školách národních, školách středních a učitelských ústavech. K této oslavné vzpomínce bylo by připojiti i zmínku o Jaroslavu Vrchlickém vzhledem k 80. výročí jeho narození, připadajícímu na den 17. února.“¹⁷⁴ Obě výročí byla slavena blíže nepopsanou vzpomínkou. Výročí narození Jaroslava Vrchlického bylo slaveno 17. února 1933 a výročí úmrtí Svatopluka Čecha bylo připomenuto 23. února toho roku.¹⁷⁵

Hlavní rozdíl mezi připomínáním významných dnů obou států spočíval v tom, že během monarchie byly slaveny nebo jinak připomínány téměř výhradně dny, které měly nějakou souvislost s událostmi v panovnické rodině. Po vyhlášení republiky byly tyto dny nahrazeny dny, které připomínaly důležitá výročí související s českou historií. K tomu sloužilo pravidelné připomínání upálení Jana Husa a slavení narozenin prezidenta republiky a Jana Ámose Komenského a slavení dne výročí vyhlášení republiky. V případech obou států šlo o snahu upevnit v dětech vlastenectví.

3.2 Chod školy během smutečních dnů

Zvláštní program byl i během neradostných událostí. Na schůzi 31. ledna učitelů vyjádřil řídící učitel nejhlubší žal nad smrtí korunního prince Rudolfa zemřelého 30. ledna 1889 a schůze byla odročena. 5. února v den pohřbu se žáci s učiteli účastnili bohoslužby a 14. února

---

¹⁷¹ Oběžníky 1924 – 1938, nestránkováno.

¹⁷² Kopec jihovýchodně od Kostomlat, dnes nazývaný také jako Beránka.

¹⁷³ Školní kronika 1924-1939, str. 140.

¹⁷⁴ Oběžníky 1924 – 1938, nestránkováno.

¹⁷⁵ Školní kronika 1924-1939, str. 146.

zádušní mše. O tom, že spáchal sebevraždu, se v kronice nic nepíše.¹⁷⁶ Účast na bohoslužbě za mrtvého následníka byla nařízena výnosem C. k. okresní školní rady č. 343 z 4. února 1889, který byl vydán na základě ministerského výnosu. Na základě tohoto výnosu se nemělo na školách v den pohřbu vyučovat.¹⁷⁷

Uctění památky arcivévody Albrechta proběhlo velkolepěji. C. k. okresní školní rada nařídila 25. února všem školám, aby s místními faráři domluvili vykonání smutečních bohoslužeb. Bohoslužba se odehrála 6. března 1895. Účastnili se jí žáci školy a všichni učitelé. Po skončení bohoslužby se žáci shromáždili v 5. třídě obecné školy, kde měl řídící učitel Jan Čurda řeč o činech, zásluhách a významu zemřelého arcivévody Albrechta. A poté byly uděleny prázdniny na zbytek dne, které povolila Okresní školní rada. Žákům bylo ještě za domácí úkol zadáno, aby vypracovali referát o životě a působení zemřelého arcivévody Albrechta.¹⁷⁸

Památka bratra císaře Františka Josefa arcivévody Karla Ludvíka zemřelého 19. května 1896 byla uctěna bohoslužbou 2. června 1896. Na zbytek dne dostaly děti volno.¹⁷⁹ Památka císařovny zavražděné 10. září 1898 byla uctěna bohoslužbou bez uvedení data.¹⁸⁰ Pravděpodobně se bohoslužba konala v den pohřbu, jako tomu bylo v případě jejího syna.

Za zabitého následníka Františka Ferdinanda a jeho ženu byla uspořádána jen bohoslužba 3. července 1914 za přítomnosti žáků a učitelů ze školy,¹⁸¹ jak nařizoval výnos C. k. okresní školní rady z 1. července 1914 č. 3035, podle výnosu měla výuka odpadnout.¹⁸²

Uctění památky zesnulého císaře Františka Josefa I. zemřelého 21. listopadu 1916 proběhlo podobně jako uctění památky arcivévody Albrechta. 30. listopadu v den jeho pohřbu byla uspořádána smuteční bohoslužba za zesnulého za přítomnosti dětí a učitelů ze školy. 1. prosince se konala zádušní mše a 2. prosince se konal na výročí jeho nástupu na

---

¹⁷⁶ Kronika školní 1878-1910, str. 14.

¹⁷⁷ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

¹⁷⁸ Kronika školní 1878-1910, str. 26-27.

¹⁷⁹ Tamtéž, str. 30.

¹⁸⁰ Kronika školní 1878-1910, str. 42.

¹⁸¹ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 47.

¹⁸² Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

trůn „dětský den“. Při kterém byla uspořádána sbírka ve prospěch sirotků po padlých vojácích. Poté byla uspořádána bohoslužba a po ní se děti shromáždili v 5. třídě, kde měl řídící učitel Josef Kochta oslavnou řeč o zesnulém císaři. Po ní byla uspořádána další sbírka mezi přítomnými, při které se vybralo 11 korun a 82 haléřů. K tomu přidala Místní školní rada dalších 60 korun. Těchto vybraných 71 korun a 82 hal bylo odesláno České zemské komisi pro ochranu dětí opuštěných a sirotků po českých vojínech.¹⁸³ Průběh smutečních oslav byl dán výnosem ministerstva, které bylo dáno na vědomí výnosem C. k. zemské školské rady z 25. listopadu 1916 č. 3195, které nařídilo, že „v den pohřbu zesnulého Veličenstva císaře Františka Josefa I. se nevyučuje, V tento den zúčastní se školy buď veřejných slavností smutečních ve chrámech nebo zařídí zvláštní smuteční služby boží pro školní mládež a to, kde se jeví potřeba a jest to možno, pro různá vyznání náboženská.“¹⁸⁴

Následujícího roku byl zemřelý císař připomenut hned dvakrát. Poprvé tomu bylo 21. listopadu, kdy v den výročí jeho smrti byla odsloužena bohoslužba a podruhé den po výročí jeho nástupu na trůn byl pořádán na základě nařízení C. k. okresní školní rady dětský den. Přitom byla uspořádána sbírka, na kterou přispěly přiškolené obce a dohromady se vybralo 104 korun a 10 haléřů, tyto peníze byly poslány Komisi pro ochranu dětí.¹⁸⁵

Po vyhlášení republiky, jsou v kronice zápisy, které zaznamenávají úmrtí významné osobnosti (například smrt Aloise Rašína¹⁸⁶ nebo Charlotty Garrigue Masarykové¹⁸⁷), ale o nějakém smutečním aktu nejsou zmínky, jako tomu bylo za Rakouska-Uherska. Výjimkami byly tragická nehoda Milana Rastislava Štefánika a smrt Tomáše Garrigue Masaryka. V den Štefánikova pohřbu uspořádali učitelé blíže neupřesněnou posmrtnou vzpomínku¹⁸⁸. V následujících letech nejsou zmínky o připomínání Štefánikovy památky až do 10. výročí jeho úmrtí, kdy byl zemřelý připomenut dětem, není ovšem přesně napsáno jak.¹⁸⁹ Od této doby je každoročně zmínka o tom, že Štefánik byl připomenut. Vzpomínání na Tomáše

---

¹⁸³ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 118.

¹⁸⁴ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno

¹⁸⁵ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 149-150.

¹⁸⁶ Tamtéž, str. 223.

¹⁸⁷ Tamtéž, str. 224.

¹⁸⁸ Tamtéž, str. 180.

¹⁸⁹ Školní kronika 1924–1939, str. 69.

Garrigue Masaryka bylo podstatně delší, což souvisí i s tím, jaký byl na jeho osobu dáván důraz. Během týdne smutku (14. září 1937 – 21. září 1937) za prezidenta Masaryka bylo na zesnulého prezidenta vzpomínáno během vyučování i formou písemných prací. 21. září se konal pohřeb prezidenta, který byl vysílán rádiem, žákům bylo umožněno tento přenos poslouchat ve škole.¹⁹⁰

3.3 Vliv první světové války na chod školy

První světová válka zasáhla do chodu celé společnosti, a ani školství nebylo výjimkou. Ve školách se projevila hlavně zapojením dětí do válečných snah, zvýšenou snahou o vštěpení rakouského vlastenectví dětem, která se projevovala hlavně úpravou učebnic a obsahu učiva.

Učitelé měli oživovat výuku zprávami o válečných událostech.¹⁹¹ Když bylo v červnu 1915 dobyt město Lvov, byla tato událost ve škole v Kostomlatech oslavena bohoslužbou 26. června za účasti učitelů, žáků školy a jiných obyvatel obce. Kvůli vítězství se v ten den nevyučovalo.¹⁹² C. k. politická expositura v Nymburce dala ve svém výnosu z 23. června 1915 č. 77/31 odeslaným mimo jiné správám škol podnět k tomu, aby vítězství bylo oslaveno „*po tři dny všeobecným vyvěšením praporů jak na budovách veřejných, tak i soukromých.*“¹⁹³ Když byla dobyt Bukurešť, tak byly také vyhlášeny jednodenní prázdniny podle výnosu C. k. okresního hejtmanství v Poděbradech ze 7. prosince 1916, ovšem v tomto nařízení bylo také sděleno, že kvůli nedávnému úmrtí císaře Františka Josefa I „*od vyvěšení praporů jest upustiti vzhledem k dvornímu smutku*“¹⁹⁴

Školy často projevovaly svou loajalitu vůči státu a císaři. Tyto projevy ale byly většinou nařízeny a organizovány státní správou. Podle Ivana Šedivého počet loajálních projevů během války klesal a „*šlo spíše jen o rituál, který byl pokračováním předválečného obyčeje, ale jistě vypovídá i o nepříliš vysokém stupni českého „válečného nadšení.*““¹⁹⁵

---

¹⁹⁰ Školní kronika 1924–1939, str. 241.

¹⁹¹ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 79.

¹⁹² Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910–1924, str. 63.

¹⁹³ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

¹⁹⁴ Tamtéž, nestránkováno.

¹⁹⁵ ŠEDIVÝ I., Češi, české země a Velká válka 1914 – 1918, str. 203–205.

Osoba císaře Františka Josefa I. (později i Karla I.) se stala základem propagandy. Císař František Josef I. byl vykreslován jako otec, který o své národy otcovsky pečoval (osoba císaře byla ve škole zdůrazňována už před válkou). Bylo zdůrazňováno, že císař se snažil válce všemi silami zabránit, ale nebylo to možné.¹⁹⁶ To lze ukázat na zakončování prvního válečného školního roku a začátku druhého válečného školního roku.

Zatímco v předcházejících letech probíhalo ukončení školního roku bohoslužbou a rozdělením školních zpráv¹⁹⁷ a zahájení jen bohoslužbou,¹⁹⁸ během války se zahájení a ukončení staly příležitostmi k utužení vlastenectví. Zahájení školního roku 1914/1915 bylo ještě téměř bez vlivu války, ani výnos C. k. okresní školní rady č. 3836 z 26. srpna, kterým bylo stanoveno, kdy má začít školní rok, nenařizoval žádný zvláštní program,¹⁹⁹ ale už při zakončování školního roku 1914/1915 dne 15. července 1915 uspořádal učitelský sbor v škole „domácí slavnost“, která byla vyjádřením oddanosti císaři. Po bohoslužbě byly děti shromážděny v 5. třídě s ověšeným obrazem císaře Františka Josefa I., kde za přítomnosti rodičů a hostů pronesl řídící učitel Josef Kochta pronesl oslavnou řeč, aby „*žácích utužil věrnost císaři*“. Pak vyzval k svolání slávy císaři a poté byla zazpívána rakouská národní hymna. Následně byly předneseny básně o císaři žáky první, druhé a třetí třídy, zazpívána píseň čtyřmi žáky a předneseny básně žáky čtvrté a páté třídy. Akce byla zakončena vlasteneckou řečí učitele Jandy a zazpíváním písně „Kde domov můj“. Ve prospěch Zemské komise pro ochranu dětí bylo vybráno 20 korun a 20 haléřů.²⁰⁰ Celá akce se konala kvůli důvěrnému výnosu C. k. okresní školní rady ze dne 2. července 1915 č. 2380, který nařizoval uspořádání slavnosti po návratu z kostela. Výnos nařizoval řídícím učitelům na školách, aby v promluvil *„k mládeži ve smyslu vlasteneckém a v řeči této vedle obvyklých a známých projevů loyálních uvede hlavně tyto tři k nynější době přiléhající body: 1/ radost nad nynějšími úspěchy válečnými, 2/ důvěru v konečné vítězství našich vojsk, 3/ ujištění o neochvějně věrnosti dítek i učitelstva k Jeho Veličenstvu a Nejjasnějšímu panujícímu rodu.*

---

¹⁹⁶ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 91.

¹⁹⁷ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 48.

¹⁹⁸ Tamtéž, str. 57.

¹⁹⁹ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁰⁰ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 64-65.

Zakončí se provoláním Slávy! A hymnou. ²⁰¹ K tomuto výnosu vyšel 7. července ještě jeden výnos C. k. okresní školní rady č. 2460, který víceméně jen upřesnil, co mají řídicí učitelé ve své slavnostní řeči zmínit.²⁰²

Před zahájením školního roku 1915/1916 C. k. okresní školní rada výnosem z 9. září 1915 č. 3377 nařídila, že má být školní rok zahájen slavnostně.²⁰³ Výnos ukládal správě školy, aby „*žactvo tamní školy v prvních dnech nového roku školního bylo u přítomnosti celého sboru učitelského způsobem vhodným a době přiměřeným obeznámeno se slavnými činy našich vojsk a jeho vůdců a zároveň, aby bylo upozorněno na vážnost doby i na neúchylnou povinnost důstojného vlasteneckého chování a smýšlení.*“²⁰⁴ A proto se při zahajování školního roku 16. září 1915 shromáždily děti a učitelé v 5. třídě, kde měl učitel Hejný přednášku, ve které vyzdvihoval dobrotivost císaře Františka Josefa I. a jako „*ochránce míru, který byl nucen kvůli úskočnosti nepřátel tasit meč, aby ochránil vlast*“. Poté byla vylíčena statečnost vojáků bojujících ve válce. Byla zmíněna věrolomnost Itálie, a naopak hrdinství Turecka. Žáci byli upozorněni na to, že ve válce přinášejí oběti jejich otcové, bratři a jiní příbuzní. Celá přednáška byla zakončena trojitým provoláním slávy císaři.²⁰⁵ Příští rok při zahájení se děti po bohoslužbě odebraly do svých tříd, kde jim učitelé vypravovali o „vítězném“ postupu rakouských vojsk. Poté měli učitelé mluvit o císaři Františku Josefovi I. a tyto proslovy skončily trojnásobným provoláním slávy císaři a zazpíváním první sloky rakouské národní hymny.²⁰⁶ To svědčí o zvýšené snaze vlastenecky působit na děti. Ke zvýšení vlasteneckého cítění mělo jistě sloužit i vynesení C. k. zemské školní rady ze 13. května 1916 č. 230, kterým se po dohodě s biskupskými ordináty nařizuje po každé školní svaté mši zpívat rakouskou národní hymnu, dokud válka neskončí.²⁰⁷ Nařízení bylo

---

²⁰¹ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁰² Tamtéž, nestránkováno.

²⁰³ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str.66.

²⁰⁴ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁰⁵ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 79.

²⁰⁶ Tamtéž, str. 113.

²⁰⁷ Tamtéž, str. 92.

v Kostomlatech potažmo v celém poděbradském okrese provedeno výnosem C. k. okresní školní rady z 19. května 1916 č. 616.²⁰⁸

Na učitele se apelovalo, aby vlastenecky působili na děti a aby své vlastenecké smýšlení projevovali i v soukromí. K tomu byly vydávány různé výnosy, z nichž některé bylo třeba podepsat, aby tak učitelé potvrdili, že je znají.²⁰⁹ Výnos Ministerstva kultu a vyučování z 14. června 1915 vyzýval učitele k vojensko-vlasteneckému působení na žáky.²¹⁰ 6. září 1915 vydala C. k. okresní školní rada oběžník č. 1536 o vlasteneckém chování učitelstva, který museli učitelé podepsat a přesně se jím řídit.²¹¹ Výnos C. k. okresní školní rady z 28. listopadu 1916 č. 5186 nařizoval, aby učitelé při každé příležitosti utvrzovali v dětech vlastenecké cítění a loajalitu.²¹² Některé výnosy učitele nabádaly, aby o něčem poučili děti, většinou to souviselo s šetřením. Výnos C. k. okresní školní rady z 1. dubna 1915 č. 115 vydaný na základě předpisu C. k. zemské školní rady z 19. března 1915, který učitelům dal za úkol „*vysvětlovati žákům co nejčastěji správnost, účel i povinnost šetřiti potravinami, zvláště chlebem a moukou.*“²¹³

Přestože učitelé byli v podstatě nuceni organizovat různé sbírky, sběry a válečné půjčky a být členy různých komisí, někdy se kvůli tomu stávali nepopulárními nebo dokonce „*nenáviděnými osobami spráženými s úřední mocí.*“²¹⁴ Byli také takoví učitelé, kteří se snažili lidem z pozice nějaké své funkce lidem ulehčit nebo pomoci.²¹⁵ Jednou z takových povinností byla povinnost učitelů účastnit se soupisu obilí. Výnosem C. k. okresní školní rady č. 710 z 23. února 1915 byli učitelé informováni, že jejich sil bude použito při soupisu obilí a nařizoval správám škol zahájení příprav²¹⁶ a tak se i za 3 měsíce stalo, výnosem C. k. okresní školní rady č. 1698, kterým na základě výnosu C. k. místodržitelství pro království

---

²⁰⁸ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁰⁹ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 80.

²¹⁰ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910–1924, str. 63.

²¹¹ Tamtéž, str. 66.

²¹² Tamtéž, str. 121.

²¹³ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²¹⁴ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 117.

²¹⁵ KODETOVÁ O. a UHEREK Z., Kapitoly z dějin českého učitelstva, str. 35.

²¹⁶ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

české z 15. května 1915 bylo učitelům oznámeno, že se 25. května 1915 bude provádět soupis zásob obilí a mouky a je nutné „*použití při tom učitelstva za důvěrníky, jakož i k jiným pracím v té příčině*“ a z toho důvodu C. k. okresní školní rada nařídila, aby „*v době od 25. až včetně 29. května t. r. bylo vyučování na všech obecných a měštanských školách ve zdejším správním obvodu zastaveno.*“²¹⁷ Část výnosu týkající se zastavení výuky byla později jiným výnosem C. k. okresní školní rady pozměněna na to, aby se nevyučovalo „*pouze tam, kde toho nutná potřeba vyžaduje.*“²¹⁸ Soupis obilí byl v Kostomlatech proveden podle nařízení 25. května a důvěrníky se stali řídicí učitel Josef Kochta a učitel Karel Hejný.²¹⁹ V příštím roce se učitelé na základě výnosu C. k. okresní školní rady č.2450 z 13. května 1916 účastnili soupisu osevných ploch jako jednatele žnových komisí vyplňující formuláře.²²⁰ V Kostomlatech byl soupis osevných ploch proveden někdy v červnu téhož roku.²²¹

Výnos C. k. zemské školní rady ze dne 24. října 1915 č. 68396 nařizoval učitelům účast na třetí válečné půjčce.²²² Kromě tohoto nařízení bylo vydáno také nařízení C. k. politické expositury v Nymburce z 28. října 1915 č. 198./151, kterým byly správy škol požádány, aby „*agitaci pro úpisy III. Válečné půjčky organizovali v rámci obcí a obvodů školních a to plánovitým rozdělením funkcí na přidělené síly učitelské, aby bděly nad postupem práce agitační a sdělily v nejkratší době, jak agitační práci ve svém školním obvodu zařídily, a které učitelské síly se téže účastní.*“²²³ Mezi učiteli v Kostomlatech bylo na 3. válečnou půjčku upsáno 2350 korun a mezi dětmi 209 korun a 24 haléřů.²²⁴

Výnosem C. k. zemské školní rady z 22. duna 1916 č. 24458 bylo učitelům nařízeno, aby se opět podíleli na propagování válečné půjčky, byl i uveden důvod, proč jsou učitelé osoby vhodné pro agitaci a to kvůli „*vlivu, který učitelé mají ve všech, zvláště pak v menších a*

---

²¹⁷ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²¹⁸ Tamtéž, nestránkováno.

²¹⁹ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 63.

²²⁰ Oběžníky 1881 – 1917. Nestránkováno.

²²¹ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 106.

²²² Tamtéž, str. 81.

²²³ Oběžníky 1881 – 1917. Nestránkováno.

²²⁴ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 81.

venkovských obcích, jakož i vzhledem k důvěře, které požívají u obyvatelstva venkovského jež dosud poměrně málo se zúčastnilo na předešlých půjčkách válečných, pohlížejíc se zdrženlivostí, ano i nedůvěřivostí na cenné papíry vůbec, může učitelstvo, znajíc v obcích, účinně a s nejlepším prospěchem působiti pro žádoucí zdar čtvrté válečné půjčky.²²⁵ 7. května 1916 učitelský sbor vedl v přiškolených obcích přednášku o prospěšnosti válečné půjčky. Celková upsaná částka v Kostomlatech a přiškolených obcích na čtvrtou válečnou půjčku činila 43900 korun.²²⁶ Výnosem C. k. okresního hejtmánství a C. k. zemské školní rady z 22. listopadu 1916 č. 75220 bylo učitelům nařízeno, aby propagovali pátou válečnou půjčku. V Kostomlatech a přiškolených obcích bylo upsáno celkem 66950 korun. Z toho 400 korun mezi učiteli a 200 korun mezi dětmi.²²⁷ Na šestou válečnou půjčku bylo v přiškolených obcích upsáno 35400 korun, z toho 2900 korun upsali učitelé.²²⁸ O účast na 7. válečné půjčce a její propagaci byli učitelé z Kostomlat požádáni výnosem C. k. okresní školní rady ze dne 15. listopadu 1917 č. 3987.²²⁹ Celkem bylo v přiškolených obcích upsáno 37500 z čehož bylo 400 korun upsáno učiteli Josefem Kochtou a Karlem Hoffmannem (každý po 200 korunách).²³⁰ O úpisech dalších členů učitelského sboru nejsou zmínky. O osmé válečné půjčce je zmínka, že byla vypsána, ale není napsáno, jak probíhala, nebo jak se na ní učitelé nebo škola podílela.²³¹

Vysoké upsané částky peněz mají dva vzájemné doplňující se důvody. Jednak upsané peníze měly být zúročeny celkem výhodně 5,5 %, bylo možné upsat i cenné papíry a nebylo tak nutné zaplatit celou upsanou částku v hotovosti²³², ani nebylo nutné zaplatit celou nominální hodnotu dluhopisu, ale jen v průměru jen 93,8 %, proto jejich reálná výnosnost byla 6 až 7,5 % ročně.²³³ a jednak úřady apelovaly, že jde o „vlasteneckou povinnost“ a

---

²²⁵ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²²⁶ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 91.

²²⁷ Tamtéž, str. 121.

²²⁸ Tamtéž, str. 125.

²²⁹ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²³⁰ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 150.

²³¹ Tamtéž, str. 154.

²³² ŠEDIVÝ I., Češi, české země a Velká válka 1914 – 1918, str. 235.

²³³ Sborník k počtě Karla a Evy Waskových, západočeských archivářů, str. 193.

nutily lidi a firmy, aby upisovali své peníze. Firmám hrozilo, že pokud neupíšíou peníze, tak nedostanou od státu zakázky.²³⁴ To potvrzují i vzpomínky Karla Leopolda, který ve svých „Vzpomínkách z dob prvních ministerstva financí“ píše: „Bylo ze zkušenosti známo, že válečných půjček neupisovali jen ti, kdo by si války přáli, ale byli mnozí, kteří nemohli nebo nedovedli odolati velikému tlaku úřednímu i jinému, morálnímu i hospodářskému; nechtějice upisovati za hotové, upisovali na dluh, což zvláště bylo podporováno a vychvalováno. Byli i takoví, kteří ani o svém úpisu nevěděli, jako poručníci nebo poručenci, o nadacích ani nemluvě. Byli konečně i takoví, kteří ve zvýšeném úrokování hledali zvýšení svého nepatrného důchodu. Všichni přinášeli svou bídu do úřadu, očekávajice aspoň útěchu, když o hotové peníze netroufali si ani hlasu pozvednouti.“²³⁵

Ani učitelům se nevyhnula nutnost jít do války. Odhady o tom, kolik učitelů bylo zmobilizováno, se pohybují od 16 do 40 %.²³⁶ Učitelé byli nahrazováni nezkušenými předčasnými absolventy učitelských ústavů nebo i středoškolskými studenty²³⁷ nebo učitelkami ženských ručních prací. Šlo o tzv. výpomocné učitele.²³⁸ Z kostomlatských učitelů byl hned na počátku války na bojiště povolán učitel evangelického náboženství Josef Soukup, který byl později zajat.²³⁹ 12. července 1915 byl vojenskou komisí zkoumán Karel Hofmann, ale byl shledán neschopným služby.²⁴⁰ 11. října 1915 byl do služby povolán Karel Hejný, který zažádal o zproštění ze služby a jeho žádosti bylo 22. listopadu 1915 vyhověno.²⁴¹ 14. dubna byl Karel Hejný předvolán před vojenskou komisí, která ho uznala neschopným služby.²⁴² 24. března 1917 byl odveden učitel Václav Janda. 23. května 1917

---

²³⁴ INDRA Z. a JAKUBEC I., Hospodářství českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie, str. 493.

²³⁵ LEOPOLD, K., *Vzpomínky z prvních dob ministerstva financí*. Díl I. Část revuální. str. 2-3.

²³⁶ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918*, str. 70.

²³⁷ KÁDNER O., *Vývoj a dnešní soustava školství I.*, str. 163.

²³⁸ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918*, str. 71.

²³⁹ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 59.

²⁴⁰ Tamtéž, str. 65

²⁴¹ Tamtéž, str. 84-85

²⁴² Tamtéž, str. 90.

byl od služby osvobozen.²⁴³ Ale už 10. října 1917 Václav Janda nastoupil na vojenskou službu a byl poslán do Uher.²⁴⁴

Děti se zapojily do válečného úsilí mnoha způsoby nejčastěji sběrem látek, kovů papíru a různých rostlin, dále prodejem různých odznáčků, knih a obrázků a pohlednic²⁴⁵, které byly vydávány různými institucemi ale i soukromníky ve prospěch vdov, vojáků a sirotků. K zakoupení byly děti nabádány učiteli a výzvy k zakoupení se objevovaly i v denním tisku. To bylo pro obyvatelstvo, které beztak nemělo moc peněz, zátěží.²⁴⁶ Kvůli různým sbírkám a sběrům docházelo ke zkracování nebo rušení výuky.²⁴⁷

Už na začátku války byli výnosem C. k. okresní školní rady z 25. září 1914 č. 4501 učitelé v Kostomlatech a jinde požádáni,²⁴⁸ aby *„sbírání ostružinových listí konáno bylo školní mládeží v době mimo vyučování za dozoru osob učitelských. Listí toto usuší se na půdě školní budově a usušené odevzdá se ve vhodném obalu, řádně usušené, prachu a nečistoty prosté, obecnímu úřadu.“*²⁴⁹ V příštím roce se sběr rozrostl na další plodiny. Dvěma výnosy C. k. okresní školní rady ze 16. srpna 1915 (č. 3073 a 3292) bylo nařízeno, aby žáci sbírali borůvkové, ostružinové a jahodové listy vojákům na čaj. Výnos č. 3073 nařizoval sbírání jahodového listí, protože se ukázalo, že *„čaj daleko lepší jakosti než z listů ostružinových, jež loňského roku byly sbírány a z nichž čaj těšil se u vojska velké oblibě, poskytují listy jahodníku a to usušené listy jahodníku obecného neb jahodníku vyššího [...] mimoto jest třeba také listí borůvek čili tzv. černých jahod“*, nařízení obsahovalo také žádost, aby *„správy škol, učitelstvo a žactvo národních škol i letos chopilo se záslužné sběrné akce pomocné.“*²⁵⁰ Druhý výnos ze stejného dne č. 3102 nařizoval sbírání listí ostružin, protože *„loňské sbírání listí ostružin k přípravě čaje přineslo též uspokojivý výsledek a ježto též pro*

---

²⁴³ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 122.

²⁴⁴ Tamtéž, str. 148.

²⁴⁵ KÁDNER O., Vývoj a dnešní soustava školství I., str. 135.

²⁴⁶ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 114.

²⁴⁷ Tamtéž, str. 116-117.

²⁴⁸ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 58.

²⁴⁹ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁵⁰ Tamtéž, Nestránkováno.

*příští zimu bude nutno sáhnout k této náhražce čaje.*²⁵¹ V Kostomlatech se vybralo 16 kilogramů listí.²⁵² Kromě ostružinového a jahodového listí a tříslovin byly sbírány také lipové květy, mařinka, bedrník nebo borůvkové listí. Důvodem bylo znemožnění dovozu čaje nepřáteli Rakouska, proto byl čaj nahrazován. Nasbírané listí nebylo určeno jen vojákům. Bylo určeno i lidem v zázemí. Dětem mělo být připomínáno, že *„jsou tak prospěšné nejen vlasti, ale i svým otcům a příbuzným bojujícím na frontách.*²⁵³

Výnos C. k. zemské školní rady z 6. listopadu 1914 č. 66515 žádal školní správy aby, *„kde se tak ještě nestalo, dívky v hodinách v nichž ručním pracím se vyučuje a kteréž hodiny po případě dle potřeby dle potřeby i rozmnoženy buďtež, zaměstnávány byly dle možností pletenými i háčkovanými ručními pracemi pro vojíny. Jako takové přicházejí dle sdělení pomocného válečného úřadu zejména zde v úvahu: kukle, kamaše, rukavice, vlněné ponožky, onučky a nátepníčky, k jejichž zhotovení v příloze bližší vysvětlení jsou obsažena.*²⁵⁴ Na tento výnos Místní školní rada zareagovala tak, že na schůzi 21. ledna 1915 bylo schváleno, že škola za 30 korun nakoupí vlnu na zhotovení 20 párů nátepníků pro vojáky.²⁵⁵ Příští rok byla škola opět požádána o dalších částí oděvu²⁵⁶ a to na základě nařízení výnosu C. k. okresní školní rady z 4. listopadu 1915 č. 4492, který se co do požadavků příliš neliší od výnosu z loňského roku, jen apeluje na rychlejší zhotovení a dodání, protože *„v minulém roce při téže akci se shledalo, že hotová chránítka proti zimě byla někde pozdě dodána, že se jich nemohlo použítí.*²⁵⁷ Některé školy se do výroby oblečení zapojily natrvalo a od 1. ledna 1916 bylo dovoleno zvýšit počet hodin ženským pracím ze 3 na 4 žákyním šesté až osmé třídy a to buď na úkor ostatní výuky nebo na úkor volného času.²⁵⁸

Výnos C. k. okresní školní rady z 1. dubna 1915 č. 1141 oznamoval školním správám, že *„Vojenská správa nutně potřebuje mnoho surovin některých kovů / mědi, mosazi, cínu, olova,*

---

²⁵¹ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁵² Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 65.

²⁵³ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 113.

²⁵⁴ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁵⁵ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 59-60.

²⁵⁶ Tamtéž, str. 82.

²⁵⁷ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁵⁸ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 115.

niklu, bronzu atd./ jež mají být opatřeny sbírkou, zvanou „válečná sbírka kovů“ za spoluúčasti mládeže“, dále bylo ve výnosu uvedeno, jak má být sbírka provedena a to tak, že „ke sbírání dům od domu se smí počítati jen dobrovolně se hlásících hochů vyššího stupně /asi od 10 let počínaje/, jichž rodiče by proti tomu ničeho nenamítali. Sbírka [...] se má provésti mezi 1. a 30. dubnem t. r. v některou středu, případně sobotu na niž by se dalo prázdno.²⁵⁹ Sbírkou se v Kostomlatech konala a bylo nasbíráno 60 kilogramů různých kovů.²⁶⁰

Výnosem C. k. školní rady z 11. září 1915 č. 3395 se dával na vědomí záměr Úřadu pro válečnou provést sbírku „všeobecnou sbírku odpadků vlny a kaučuku podle vzoru sbírky kovů na jaře a tak zdařilým výsledkem.“ Sbírkou měla být provedena pomocí „dobrovolně hlásících se hochů z vyššího stupně věku / asi od 10 let počínaje / jichž rodiče by proti tomu nic nenamítali. [...] pokud možno pod skupinovým dozorem dospělých.“ Na dny sbírky mělo být dáno prázdno.²⁶¹ Sbírkou byla v Kostomlatech provedena a dohromady bylo sesbíráno 140 kilogramů.²⁶² Podobné sbírky byly uspořádávány v celé říši na konci září a začátkem října 1915.²⁶³

Na základě výnosu C. k. okresního hejtmanství v Poděbradech z 27. září 1915 č. 38334 byla škola požádána, aby zaslala „ovoce, zeleninu, zavařeniny a ostatní materiál sebraný ve smyslu zdejší vyhlášky 27/9 1915 č 38334 cestou soukromé dobročinnosti, pokud nedá se delší dobu uschovati, do některé z těchto vojenských nemocnic [...] a sice dle toho, kam možno jmenované předměty nejsnáz dopraviti.“²⁶⁴ Kostomlatské děti sbíraly požadované zásoby 8. října 1915. Bylo vybráno 11 pytlů.²⁶⁵

Nařízením C. k. politické expozitury ze 14. února 1916 bylo školní správě nařízeno, aby nabádala děti a obyvatele obce k výměně zlatých a stříbrných předmětů za peníze pod

---

²⁵⁹ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁶⁰ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 62.

²⁶¹ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁶² Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 80.

²⁶³ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 113.

²⁶⁴ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁶⁵ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 81.

heslem: „Zlato dal jsem za železo“.²⁶⁶ Podobná akce v té době probíhala v Německu a byla vzorem pro tuto akci, smyslem bylo získat pro stát cenné kovy pro posílení domácí měny a pro nákup surovin. Původně mělo jít o dobrovolné odevzdání bez náhrady, ale jen málo lidí se dobrovolně vzdalo cenných kovů, proto bylo úřadům doporučováno, aby nabízely za cennosti peníze. Děti za odevzdané zlato dostávaly železný prsten a pokud někdo odevzdal více jak 5 gramů zlata nebo zlaté mince dostal i pamětní list.²⁶⁷

Byly organizovány různé sbírky. Výnosem C. k. okresní školní rady z 15. dubna 1916 se nařizovalo, aby děti vybíraly peníze pro Červený kříž mezi 1. a 6. květnem 1916. Vybralo se 171 korun a 85 haléřů.²⁶⁸

V jiných letech jenom bohoslužbou slaveny jmeniny císaře byly v roce 1916 rozšířeny o konání tzv. obětních dnů na základě výnosu C. k. ministerstva vnitra z 25. července 1916 č. 16721. Tyto akce se většinou opakovaly. Děti v den jmenin 4. října chodily za dozoru učitelů po přiškolených obcích a vybíraly peníze. S tím byla spojena i sbírka podniknutá (o nedělích) 1. a 8. října v kostele. Dohromady se vybralo 119 korun a 62 haléřů. Peníze byly odeslány exposituře okresního hejtmána v Nymburce a věnovány vojenskému vdovskému a sirotčímu fondu, sdružení k potírání tuberkulózy a jiným dobročinným účelům.²⁶⁹

Válka se dotkla také učebních materiálů a knih ve školách. Některým učebnicím a čítankám byla odebrána akreditace a u jiných byla provedena revize. Vznikla komise složená z pražských učitelů na vytvoření nové čítanky. Výsledkem byla nová Trojdílná čítanka pro české školy obecné, jejíž první díl vyšel v roce 1915. Jenže druhý a třetí díl pro vyšší ročníky mohly kvůli nedostatku peněz a surovin vyjít až roku 1917. Čímž vznikl nedostatek učebnic na školách. V nových čítankách se neobjevovaly texty od autorů pocházejících ze zneprátelených zemí. Slovo „Slovan“ se v nich nepoužívalo (později v roce 1918 bylo zakázáno při výletech zpívat píseň Hej Slované, v Kostomlatech k tomu došlo na základě výnosu C. k. okresní školní rady ze dne 24. června 1918 č. 1939²⁷⁰). Čítanky byly v podstatě

---

²⁶⁶ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 89.

²⁶⁷ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 111-112.

²⁶⁸ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 90.

²⁶⁹ Tamtéž, str. 114.

²⁷⁰ Tamtéž, str. 155.

jen upravená původní Čítanka pro české školy obecné od Jana Jursy.²⁷¹ V čítankách se zvýšil počet textů o Vídni nebo Berlíně. V čítankách byly přepracovány nebo odstraněny texty pojednávající o dřívějších bojích s Maďary, Němci nebo Turky (tehdejší spojenci Rakouska-Uherska). Cílem bylo dětem vštípit rakouské vlastenectví.²⁷² Staré čítanky byly vyloučeny na základě ministerského výnosu z 19. července 1916 č. 21622 a tak nahrazeny novou trojdílnou.²⁷³ V Kostomlatech byly čítanky nahrazeny na začátku školního roku 1916/1917 na základě výnosu C. k. okresní školní rady z 5. srpna 1916,²⁷⁴ kterým byl proveden výše zmíněný ministerský výnos č. 21622 v poděbradském okrese proveden. Výnos také říkal, že „*druhý a třetí díl pro ostatních 5 školních roků vydány budou počátkem školního roku 1916/1917.*“²⁷⁵ Vydání 2 zbývajících dílů se ovšem zdrželo, kvůli nedostatku peněz a papíru a vydány byly až v roce 1917 a nedostaly se do škol v dostatečném množství, v některých případech se do škol nedostaly vůbec a pak bývávaly nahrazovány biblickou dějeprovou.²⁷⁶ Trojdílná čítanka mohla být nadále používána po vyhlášení republiky, ale na základě výnosu C. k. okresní školní rady z 5. prosince 1918 č. 4320 měly být vypouštěny články loajální k monarchii.²⁷⁷

Válka se dotkla také školních diktátů. Diktáty musely být každý měsíc nejdříve předem schváleny na poradě učitelů.²⁷⁸ A to na základě výnosu C. k. zemské školní rady ze dne 29. června 1916 č. 6348, který byl v Kostomlatech dán v známost výnosem C. k. okresní školní rady z 24. července 1916 č. 3062, který hned v úvodu uvádí důvod, proč musí být diktáty schvalovány předem. Stalo se tak, protože „*na jedné škole se udál politováníhodný případ, obsahující skutkovou povahu zločinu proti válečné moci státu tím, že učitel zvolil za diktát thema v přítomné době zvlášť nepřipustné.*“²⁷⁹

---

²⁷¹ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 239.

²⁷² Tamtéž, str. 85-87.

²⁷³ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str.115

²⁷⁴ Tamtéž, str. 96

²⁷⁵ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁷⁶ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 85.

²⁷⁷ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 172.

²⁷⁸ Tamtéž, str. 94.

²⁷⁹ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

Obsah knih ve školních knihovnách byl na základě výnosu Ministerstva kultu a vyučování z 9. října 1915 č. 30398 kontrolován. Měly být vyřazeny knihy, které urážely úctu k náboženství, úctu k dynastii, vlastenectví nebo státní zřízení. Odpovědnost za knihy měli učitelé, kteří svým podpisem stvrzovali jejich přijetí. Byly vylučovány zpravidla knihy napsané autory pocházejícími ze zneprátených států nebo jinak politicky závadné knihy například Tomáše Garrigue Masaryka, Aloise Jiráka nebo Josefa Svatopluka Machara.²⁸⁰

V Kostomlatech nad Labem revise začala v říjnu roku 1915 na základě vynesení C. k. zemské školní rady z 23. října č. 262, který byl C. k. okresní školní radou dán na vědomí pod číslem 4514²⁸¹ výnos dával na vědomí výše zmíněný ministerský výnos č. 30398, který správám školních knihoven nařizoval „*bezodkladně podrobiti všechna díla žákovské knihovny [...] důkladně prohlídce [...] a pečovati o to, aby nejen všechny knihy, které by po stránce rakousko-vlastenecké nebo mravně-morální, jakkoliv byly závadny, ihned byly vyloučeny, nýbrž aby také jen ta díla vhodná buditi a podporovati dynastické cítění a lásku k společné vlasti rakouské a jiné státoobčanské cnosti u mládeže byla opatřována a žákům k četbě vydávána.*“²⁸² O tom, kolika knih v Kostomlatech se tento výnos týkal, nejsou další informace. Výnosy C. k. okresní školní rady z 18. června 1916 č. 2068 a 2739 na základě výnosů C. k. zemské školní rady ze dnů 30. března a 25. května 1916 č. 153 a 233 bylo z používání vyloučeno v 43 knih a učebnic. Mezi nimi byly i takové, které byly dříve schváleny a vydány.²⁸³ O prázdninách roku 1916 byla na základě výnosu C. k. okresní školní rady z knihovny vyloučena kniha *Život v pravěku* od Eduarda Štorcha.²⁸⁴ Vyloučené a zakázané knihy, čítanky, učebnice a zpěvníky se do školní knihovny v Kostomlatech vrátily na základě výnosu C. k. okresní školní rady z 5. prosince 1918 č. 4257.²⁸⁵

Všeobecný nedostatek surovin narušoval výuku ve školách. Nebylo dost inkoustu, papíru, per a jak bylo výše řečeno, tak i knih.²⁸⁶ V zimě byly některé školy zavřeny pro nedostatek

---

²⁸⁰ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918*, str. 83.

²⁸¹ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 82.

²⁸² *Oběžníky 1881 – 1917*, nestránkováno.

²⁸³ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 93.

²⁸⁴ *Tamtéž*, str. 98.

²⁸⁵ *Tamtéž*, str. 172.

²⁸⁶ KÁDNER O., *Vývoj a dnešní soustava školství I.*, 135.

topiva,²⁸⁷ což se stalo i v Kostomlatech. Výnosem z 29. listopadu 1916 č. 5226 C. k. okresní školní rada žádala školy, aby „*obratem pošty podaly zprávu, je-li topivo pro tamní ústav při náležitém šetření na zimní dobu, příp. na kterou dobu při a/celodenním, b/ nedílném polodenním vyučování, opatřeno anebo je-li možno vytápění školních místností jiným topivem než uhlím zabezpečiti.*“²⁸⁸ A výnosem ze stejného dne č. 5228 doporučovala školám „*zmenšiti počet užívaných místností na míru nezbytně nutnou, odstraniti nemírné vytápění a následek téhož pak větrání, hospodárně zúžití paliva při všem topení, zmenšiti osvětlení vůbec zvláště na chodbách apod., užívati při plyn. Osvětlení výhradně světla žárového, při elektric. lamp. S kovovými vlákny atd.*“²⁸⁹ Cílem těchto opatření bylo šetřit uhlím ve škole, kterého bylo málo a jehož zásoby se postupně tenčily. I přes šetření se ve škole kvůli nedostatku uhlí a také velkým mrazům od 12. února do 26. března 1917²⁹⁰ nevyučovalo. Po opětovném otevření školy se vyučovalo jen střídavě ve třech třídách. Škola byla uzavřena navzdory výnosu C. k. okresní školní rady z 21. února 1917 č. 721, které nařizovalo, aby se pokračovalo ve výuce navzdory nedostatku paliva.²⁹¹ V květnu C. k. okresní školní inspektor nařídil nahradit výuku tak, že se do konce školního roku mělo vyučovat celý den.²⁹² Nedostatek uhlí nepostihl jen Obecnou školu v Kostomlatech, od v zimy 1916/1917 byl kritický na celém území říše, jednak byl způsobený odvodem horníků na frontu a zároveň snížením jejich pracovní výkonnosti (přestože měli větší potravinové přiděly než ostatní obyvatelstvo a byla jim prodloužena pracovní doba). Další příčinou byl nedostatečný počet vagonů na přepravu uhlí. Kvůli nedostatku uhlí tak selhávaly elektrárny, byla omezována doprava, zkracovala se otevírací doba obchodů a hostinců a kromě škol byla uzavírána, muzea, divadla aj.²⁹³

---

²⁸⁷ KODETOVÁ O. a UHEREK Z., Kapitoly z dějin českého učitelstva, str. 35.

²⁸⁸ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁸⁹ Tamtéž, nestránkováno.

²⁹⁰ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 122.

²⁹¹ Tamtéž, str. 122.

²⁹² Tamtéž, str. 124.

²⁹³ JINDRA Z. a JAKUBEC I., Hospodářství českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie, str. 474-475.

V květnu 1917 narušil nedostatek látek a jiných potřeb dětský bazar spojený s výstavou ženských ručních prací, jehož pořádání nařídila C. k. okresní školní rada. Místo něho byla uspořádána sbírka ve prospěch Červeného kříže a sirotků po padlých vojácích. Vybralo se 42 korun a 22 haléřů.²⁹⁴ Výnosem C. k. okresní školní rady z 21. června 1917 č. 1951 bylo škole nařízeno odevzdat školní zvony na válečné účely. Škola zvony odevzdala 26. července.²⁹⁵ Nedostatek topiva trápil školu i v roce 1918. A opakovala se situace z předešlého roku, proto se ve škole od 23. února do 4. března nevyučovalo.²⁹⁶

Nedostatkový byl také papír. C. k. okresní školní rada výnosem z 22. srpna 1916 č. 5845 nařídilo, aby „šetření papírem přikázané minist. Nařízením ze 28/9 1915 č. 2935 co nejpřísněji bylo zachováno. Dodatkem k posléze cit. nař. dále nařídilo, aby školní úřady s papírem šetrně zacházely jak ve službě vnitřní tak i ve styku s jinými úřady a stranami.“²⁹⁷ Ministerstvo kultu a vyučování nařídilo kvůli jeho nedostatku sbírku papíru na školách. 17. listopadu 1916 byl vydán oběžník²⁹⁸, který vydala C. k. okresní školní rada, který obsahoval mimo jiné výnos č. 4963, který žádal, aby „starý a skartovaný papír nalézající se u úřadů a ústavů téhož ministerstva dán byl zmíněné akci válečné péče k použití.“²⁹⁹ Sbírkou papíru se tak týkala pouze papíru, který se vyskytoval na škole, nešlo tedy o sbírku papíru v obci.

3.4 Nemoci

Epidemie různých nemocí byly v 19. století a na začátku 20. století častější než dnes. Běžné byly epidemie spály, spalniček, chřipky. Někdy se mezi dětmi vyskytl i černý kašel. Což potvrzují i záznamy z kroniky. Spála se mezi dětmi v 19. století objevovala ve tříletých až pětiletých vlnách, nejvíce se rozšiřovala ve městech. Úmrtnost následkem spále se pohybovala mezi 10 – 20 %. Nejčastěji se objevovala v říjnu. Během války se počet nakažených spálou zmenšil s výjimkou roku 1915.³⁰⁰ Dalším častým onemocněním byly

---

²⁹⁴ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 124.

²⁹⁵ Tamtéž, str. 125.

²⁹⁶ Tamtéž, str. 153.

²⁹⁷ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

²⁹⁸ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 120.

²⁹⁹ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

³⁰⁰ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 162-163.

spalničky, které se často vyskytovaly v jarních měsících. Na začátku 20. století byla úmrtnost následkem spalniček přibližně 2%. Během první světové války se počet onemocnělých a zemřelých na spalničky zvýšil.³⁰¹

Na začátku první světové války se v českých zemích objevila znovu i cholera, která byla přivlečena s vojáky z východní fronty. V letech 1917 a 1918 se cholera v Čechách opět nevyskytovala. Na počátku 20. století bylo obyvatelstvo Čech tak dobře proočkováno proti pravým neštovicím, že do počátku války bylo toto onemocnění jen ojedinělé. Nové rozšíření této choroby bylo způsobeno jednak příchodem uprchlíků z podstatně méně proočkovaných oblastí (Halič, Bukovina) a jednak zhoršením hygienických poměrů obyvatelstva, to bylo příčinou několika lokálních epidemií pravých neštovic v Čechách. Další nemocí, která se rozšířila v důsledku války byl skvrnitý tyfus, který se rozšiřuje, kvůli častým hygienickým podmínkám, které jsou vhodné pro jeho nejčastější přenašeče, tj. vši šatní a blechy. V Čechách byl nejvíce rozšířen v letech 1916 a 1917, zatímco v letech 1918 došlo výraznému poklesu počtu nakažených (na rozdíl od Moravy a Slezska, kde v roce 1918 došlo k nárůstu nakažených).³⁰² Jak cholera, tak pravé neštovice tak i tyfus nejsou v kostomlatské školní kronice zaznamenány.

V polovině ledna 1891 onemocnělo chřipkou 100 dětí a kvůli tomu se nesmělo od 11. do 20. ledna vyučovat. V tom samém roce propukla epidemie spalniček a nevyučovalo se mezi 30. listopadem a 11. prosincem.³⁰³ Zmíněná chřipková epidemie ve škole pravděpodobně souvisí s chřipkovou epidemií v českých zemích zaznamenanou v letech 1889 a 1890.³⁰⁴

Od 12. června 1894 do konce školního roku nechodily děti ze Šibic (součást Hronětic) do školy kvůli neštovicím. Nějaký čas nechodily kvůli neštovicím děti z Hronětic a další děti měly spalničky.³⁰⁵ V prosinci 1896 se nevyučovalo v 1., 2. a 5. třídě kvůli spalničkám.³⁰⁶

---

³⁰¹ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 164.

³⁰² Tamtéž, str. 155–169.

³⁰³ Školní kronika 1878-1910, str. 15.

³⁰⁴ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 169.

³⁰⁵ Školní kronika 1878-1910, str. 19.

³⁰⁶ Tamtéž, str. 35.

Spalničky v této době trápily také děti z obecné školy v nedalekých Jiřicích.³⁰⁷ A o rok později v říjnu 1897 byla docházka v 1., 2., a 3. třídě kvůli spalničkám velmi slabá.³⁰⁸

Mezi léty 1898 až 1905 nejsou zaznamenány žádné vážné problémy kvůli nemocem. Ale během let 1905-1907 se objevilo několik nemocí v řadě za sebou. V říjnu 1905 propukla mezi žáky spála, v listopadu, prosinci 1905 a lednu 1906 děti trápil černý kašel.³⁰⁹ Černý kašel postihl na začátku školního roku 1905/1906 také děti na škole v Jiřicích.³¹⁰ V březnu, dubnu a květnu postihly kostomlatské děti plané neštovice. Kvůli nemocem bylo od 25. května do 20. června první oddělení 4. třídy spojeno se 3. třídou a druhé oddělení s 5. třídou. 4. a 5. třída byly spojeny od 9. do 14. července 1906.³¹¹ Na chlapecké obecné a měšťanské škole v nedaleké Lysé nad Labem bylo ve školním roce 1905/1906 také zaznamenáno několik případů černého kašle a několik vyrážkových onemocnění,³¹² Podle rozšíření černého kašle a planých neštovic v okolí, se dá soudit, že tyto nemoci byly ve školním roce 1905/1906 problémem v širším okolí.

V prosinci 1906 a lednu a únoru 1907 se rozšířily spalničky do té míry, že od 21. prosince byly spojeny 1. a 2. třída a okresní hejtmanství uzavřelo od 31. prosince 1906 do 6. ledna 1907 všechny třídy a výnosem od 4. ledna 1. třídu až do 12. ledna kvůli tomu, že děti učitele Lojného onemocněli spalničkami.³¹³ Spalničkami byli zasaženi i žáci z chlapecké obecné a měšťanské školy z nižších ročníků³¹⁴ i zde pravděpodobně jde o rozšíření spalniček v širším okolí. V příštím školním roce 1907/1908 je zdravotní stav kostomlatských dětí hodnocen jako vyhovující s několika jednotlivými případy spály, osypek a planých neštovic.³¹⁵

---

³⁰⁷ Kronika školy v Jiřicích. Str. 34.

³⁰⁸ Školní kronika 1878-1910, str. 39.

³⁰⁹ Kronika školní 1874-1910, str. 82-83.

³¹⁰ Kronika školy v Jiřicích, str. 53.

³¹¹ Kronika školní 1874-1910, str. 82-83.

³¹² Kronika obecné a měšťanské školy pro hochy. Str. 134.

³¹³ Školní kronika 1878-1910, str. 91-92.

³¹⁴ Kronika obecné a měšťanské školy pro hochy, str. 142.

³¹⁵ Školní kronika 1878-1910, str. 100.

V březnu 1909 onemocnělo několik dětí první třídy planými neštovicemi, proto obvodní lékař nařídil, aby první třída byla mezi 16 a 22. březnem 1909 uzavřena.³¹⁶ V následujícím roce trápily děti mezi březnem a květnem spalničky, kvůli kterým byla mezi 1. třída mezi 29. dubnem a 4. květnem uzavřena a vydesinfikována.³¹⁷

Ke konci května 1912 se mezi žáky 3. třídy objevily příušnice, které nakrátko zmizely poté, co byla třída dezinfikována. V červenci 1912 se příušnice vyskytly znovu, tentokrát mezi dětmi 2. třídy³¹⁸

V říjnu 1914 vydalo C. k. ministerstvo vnitra poučení o choleře, ve kterém o nemoci informovalo a radilo jak se před ní preventivně bránit.³¹⁹ Toto poučení bylo spolu s výnosem C. k. okresní školní rady z 12. listopadu 1914 rozesláno do školy, aby vedení škol děti o nemoci poučila.³²⁰

V lednu 1915 ve škole propukla spalničková epidemie. Onemocněly jimi tři čtvrtiny dětí první třídy a kvůli tomu byla první třída uzavřena mezi 23. a 28. lednem. Později se rozšířily i do 2. a 3. třídy, které ovšem zavřeny nebyly, ale návštěvnost v únoru byla nízká.³²¹ Inspekční zpráva z 15. února 1915 uvádí, že toho dne bylo ve škole 218 dětí z 338, ve škole tedy bylo necelých 64,5 % dětí a jako důvod slabé návštěvnosti uvádí také epidemii spalniček.³²²

V březnu roku 1918 se mezi dětmi rozšířily příušnice, které se mezi dětmi rychle rozšířily a rychle vymizely.³²³

---

³¹⁶ Školní kronika 1878-1910, str. 109.

³¹⁷ Tamtéž, str. 117-118.

³¹⁸ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 20-21.

³¹⁹ Oběžníky 1881 – 1917, nestránkováno.

³²⁰ Tamtéž, nestránkováno.

³²¹ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 60.

³²² Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Nymburk, i. č. 122, č. kartonu 35, Inspekční zpráva

³²³ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 154

Na konci první světové války se ve světě rozšířila tzv. španělská chřipka, která se nejvíce rozšířila v podzimních a zimních měsících roku 1918.³²⁴ V říjnu 1918 nařídila C. k. okresní školní rada na posudek C. k. okresního lékaře kvůli chřipce uzavřít všechny školy od 18. října do 4. listopadu 1918.³²⁵ Chlapecká obecná a měšťanská škola byla uzavřena ještě dříve a to 13. října.³²⁶ K uzavírání škol kvůli chřipce docházelo běžně i jinde.³²⁷ 5. prosince 1918 nařídila okresní školní rada jako ochranu před nemocí, že při novém objevení chřipky se mají třídy dobře větrat, děti nemají navštěvovat cizí byty a důkladně si mýt ruce a vyplachovat ústa.³²⁸

V únoru 1923 se v nižších třídách rozšířily mezi dětmi plané neštovice. Kvůli nim byla na nařízení lékaře 22. února třetí třída, která byla nejvíce postižena, desinfikována. Průběh nemoci byl u dětí většinou mírný.³²⁹

Zdravotní stav žactva ve školním roce byl hodnocen jako velmi dobrý až do května 1926, kdy se žactvem rozšířila chřipka a později velice rychle i spalničková epidemie, která byla údajně zanesena z Nymburka.³³⁰ V listopadu a prosinci toho roku zase školu postihly příušnice a plané neštovice. Bezprostředně po nich se v lednu 1927 mezi žáky rozšířila opět chřipka, která ve všech třídách postihla kolem poloviny žáků, jediná téměř nepostižená třída byla druhá třída, kde onemocněly jen 2 děti ze 47. Okresní školní rada 20. ledna po prošetření obvodním lékařem zastavila vyučování na škole od 21. ledna do 30. ledna. Po tomto volnu se chřipka mezi žáky nevyskytovala.³³¹

V roce dubnu 1930 po velikonočních svátcích propukla ve škole epidemie spalniček, která nejvíce postihla obě druhé třídy. A v květnu se rozšířila do 1. a 3. třídy. Spalničky úplně zmizely až v červnu.³³² Další menší spalničková epidemie postihla školu v polovině května

---

³²⁴ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 170.

³²⁵ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 168.

³²⁶ Kronika obecné a měšťanské školy pro hochy, nestránkováno

³²⁷ LENDEROVÁ M., HALÍŘOVÁ, M. a JIRÁNEK T., Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918, str. 170.

³²⁸ Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924, str. 173.

³²⁹ Tamtéž, str. 219.

³³⁰ Školní kronika 1924-1939, str. 13.

³³¹ Tamtéž, str. 23-24.

³³² Školní kronika 1924-1939, str. 101-102.

1934. Nemocí onemocněla polovina 1. třídy, proto Okresní úřad v Poděbradech nechal třídu výnosem z 24. května uzavřít mezi 26. květnem a 3. červnem.³³³

V květnu a červnu 1937 se ve škole objevilo několik případů spály. Proto byly vydesinfikovány a vydrhnuty 1., 2., 4. a 5. třída, které navštěvovali nemocní žáci.³³⁴ Spála se přesto znovu objevila v polovině června v 1. a 4. třídě a proto byla 1. třída z nařízení Okresního úřadu v Nymburce od 15. června do 24. června uzavřena.³³⁵

V květnu 1938 se začala v okolí Kostomlat šířit slintavka a kulhavka. Před vchody do veřejných budov (včetně školy) musel být pytel namočený v louhu, na kterém si příchozí museli očistit boty. Poté nesměly děti z nakažených přiškolených obcí docházet do školy. Nejdříve žáci z Doubravy, poté z Rozkoše a Lán. Nakonec byla z nařízení starosty uzavřena 30. května i samotná škola. Škola byla znovu otevřena 8. června.³³⁶

Z toho že se výskyt nemocí v Kostomlatech s výjimkou školních let 1896/1897, 1905/1906 a 1918/1919 nekryje s výskytem nemocí na blízkých školách v Lysé nad Labem, Ostré a Jiřicích, lze usoudit, že nemoci nebyly rozšířené po okolí a nešlo o epidemie, které by zasáhly více škol najednou. Při porovnávání záznamů v kronikách vyšlo najevo, že na ostatních školách byl zdravotní stav žáků v letech, kdy se v Kostomlatech objevila epidemie, hodnocen buď jako dobrý nebo školy tehdy trápily jiné nemoci.

---

³³³ Školní kronika 1924-1939, str. 163.

³³⁴ Tamtéž, str. 227.

³³⁵ Tamtéž, str. 229.

³³⁶ Tamtéž, str. 260.

5 Závěr

Cílem práce bylo nastínit vývoj kostomlatské obecné školy ve druhé polovině 19. století a 1. čtvrtině 20. století. Při zpracovávání práce jsem čerpal hlavně ze školních kronik, oběžníků okresní školní rady a literatury zabývající se obecným školstvím ve sledovaném období. Ačkoli oběžníky okresní školní rady byly cenným pramenem, jejichž problémem je to, že se nedochovala značná část výnosů hlavně z období před první světovou válkou a úplně nedochované jsou oběžníky z let 1918-1923, tedy z období konce Rakouska-Uherska a prvních let Československé republiky.

V části, která se zabývá vývojem zázemí školy, byl nastíněn vývoj počtu dětí na škole došlo k potvrzení snížení porodnosti v českých zemích o polovinu.

Při zpracovávání práce jsem byl nucen část o chodu během významných dnů rozšířit až do konce let třicátých, aby byl zřetelněji vidět rozdíl mezi chodem školy v dobách Rakouska-Uherska a Československé republiky.

Vlivu první světové války na chod školy jsem věnoval více prostoru, než jsem původně zamýšlel, jelikož se ukázalo, že vliv války na školu, žáky a učitele byl větší než jen to, že učitelé byli odvedeni a děti částečně osiřovaly. Šlo také o to, že děti byly vystaveny větší rakouské propagandě, kterou učitelé museli provádět. Zároveň škola respektive učitelé a děti byli nuceni se podílet na válečném hospodářství, případně se účastnit na výživě a ošacení vojska a zabezpečení vdov a sirotků po padlých vojácích.

V práci je vidět, jak byla škola důležitá instituce pro vštěpování vlastenectví, jelikož právě jejím prostřednictvím probíhalo ono vštěpování vlastenectví již od školních let a to jak v době Rakouska-Uherska, tak i v době Československé republiky.

6 Seznam použitých informačních zdrojů

Seznam použité literatury

CACH, Josef a kolektiv. *Výchova a vzdělávání v českých dějinách II. K problematice podílu školských institucí a názorů na výchovu a vzdělávání na stavu kultury a vzdělanosti. Feudální společnost 1620 – 1848 (počínaje životem a dílem J. A. Komenského)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989.

HOFMANN, Gustav. *Metrologická příručka. Pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*. Plzeň a Sušice: Státní oblastní archiv v Plzni a Muzeum Šumavy v Sušici, 1984.

JINDRA, Zdeněk, JAKUBEC, Ivan a kolektiv. *Hospodářství českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2015. IBSN 978-80-246-2945-2.

KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. První díl. Praha: Sfinx Bohumil Janda, 1929.

KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Druhý díl. Praha: Sfinx Bohumil Janda, 1931.

KOVAŘÍČEK, Václav. *Prameny k dějinám školství I*. 1. vyd. Olomouc: Rektorát Univerzity Palackého v Olomouci, 1987. 238 s.

KODETOVÁ, Oldřiška a UHEREK, Zdeněk. *Kapitoly z dějin českého učitelstva (1890-1938)*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. 160 s.

LENDEROVÁ, Milena, HALÍŘOVÁ, Martina a JIRÁNEK, Tomáš. *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914–1918*. 1. vyd. Praha a Litomyšl: Paseka, 2015. 280 s. IBSN 978-80-7432-499-4.

LEOPOLD, Karel. *Vzpomínky z prvních dob ministerstva financí*. Díl I. Část revuální. Praha: 1928. Podle internetové verze: <http://www.mfcr.cz/assets/cs/media/Vzpominky-z-prvnich-dob-Ministerstva-financi-Dil-I.pdf>.

SOMR, Miroslav a kolektiv. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a Velká válka 1914 – 1918*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014. IBSN 978-80-7422-302.

VÁŇOVÁ, Růžena. *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 167 s.

VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA Josef. *Výchova a vzdělávání v českých dějinách*. IV. díl – 1. svazek, Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem (obecné školství – 1848 – 1939) (střední školství a učitelské vzdělávání – 1914 – 1939). 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. 331 s. IBSN 80-7066-607-2

Sborník k počtě Karla a Evy Waskových, západočeských archivářů. Plzeň: Vlastním nákladem Marie Wasková, 2011. 392 s. IBSN 978-80-254-9393-2

Seznam použitých pramenů

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, Archiv obce Kostomlaty nad Labem, i. č. 16, Kronika obce Kostomlat 1928-1937.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, Archiv obce Kostomlaty nad Labem, i. č. 17, Koncept obecní kroniky 1910-1937.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, Obecná a měšťanská škola chlapecká Lysá nad Labem, neinventarizováno, Kronika chlapecké obecné a měšťanské školy

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, Obecná škola Kostomlaty, neinventarizováno, Kronika školní 1878-1910.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, Obecná škola Kostomlaty, neinventarizováno, Pamětní kniha obecné školy v Kostomlatech 1910-1924.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, Obecná škola Kostomlaty, neinventarizováno, Školní kronika 1924-1939.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Nymburk, i. č. 155, č. kartonu 50, Osobní listy – Karel Hejný

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Nymburk, i. č. 155, č. kartonu 52, Osobní listy – Karel Hoffmann.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 699, č. kartonu 20, Osobní listy – Josef Kochta.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 699, č. kartonu 20, Osobní listy – Karel Hejný.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 699, č. kartonu 20, Osobní listy – Karel Hoffmann.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 699, č. kartonu 21, Osobní listy – Jan Čurda.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 699, č. kartonu 21, Osobní listy – Vojtěch Symon.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 1163, č. kartonu 180, Osobní výkaz – Josef Kochta.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, i. č. 1196, č. kartonu 90, Ferdinand Beneš.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Nymburk, i. č. 122, č. kartonu 35, Inspekční zprávy

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, karton č. 196, Oběžníky 1881 – 1917.

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, OŠV Poděbrady, karton č. 196, Oběžníky 1924 – 1938.